

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра міжнародних відносин

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему: «ПРОТИСТОЯННЯ США ТА ІРАНУ:
ДИПЛОМАТИЧНІ МЕХАНІЗМИ УНИКНЕННЯ
ВОЄННОГО ЗАГОСТРЕННЯ»

Виконала: студентка

МВ-11м спеціальності:

«Міжнародні відносини»

Малахівська Андріана Тарасівна

Науковий керівник: кандидат
політичних наук, доцент кафедри
міжнародних відносин

Струтинська Т.З.

Рецензент:

кандидат політичних наук, доцент
кафедри міжнародних відносин
Прізвище І.П.

Допущено до захисту

« ____ » _____ 2025 р.

Івано-Франківськ, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПРОТИСТОЯННЯ США ТА ІРАНУ	8
1.1. Джерельна база дослідження розвитку протистояння США та Ірану	8
1.2. Ключові конфліктні моменти: війни, санкції, ядерна програма	10
1.3. Геополітичне значення протистояння для Близького Сходу та світу	14
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. ДИПЛОМАТИЧНІ МЕХАНІЗМИ УНИКНЕННЯ ВОЄННОГО ЗАГОСТРЕННЯ	23
2.1. Аналіз сучасного стану протистояння США та Ірану	23
2.2. Роль санкцій та дипломатичного тиску як інструменту стримування	28
2.3. Оцінка ефективності дипломатичних механізмів у запобіганні війні	40
Висновки до розділу 2	52
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	52
3.1. Можливі сценарії розвитку протистояння у середньостроковій перспективі	53
3.2. Рекомендації щодо дипломатичних підходів для зменшення ризику конфлікту	57
3.3. Роль міжнародного співтовариства у стабілізації відносин США та Ірану	63
Висновки до розділу 3	66
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

США – Сполучені штати Америки

СВПД – Спільний всеосяжний план дій

КСІР – Корпус вартових ісламської революції

МВА – можливі військові аспекти

МАГАТЕ – міжнародне агентство з атомної енергії

CENTCOM – центральне командування США

ДНЯЗ – договір про нерозповсюдження ядерної зброї

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап світогосподарського розвитку формує новий порядок денний у системі міжнародних економічних відносин, вносить нові елементи у взаємовідносинах між державами, їх групами та міжнародними економічними і фінансовими організаціями. Така популярна наприкінці XX століття глобалізація починає давати тріщини, на перший план все частіше виходить конфлікт національних інтересів.

Аналіз протистояння США та Ірану, а також іранської ядерної програми є сьогодні актуальним по ряду причин. По-перше, поширення ядерної зброї - це глобальна проблема, яка становить загрозу безпеці всього світу. Саме сьогодні, у зв'язку з розвитком різних технологій і засобів транспортування, поширення ядерної зброї стало особливо актуальною проблемою. По-друге, Близький Схід - це один з найбільш проблемних і конфліктних регіонів світу. Іранська ядерна програма протягом довгого часу залишалася однією з ключових порядків денних в регіоні. По-третє, Сполучені Штати - це глобальний лідер, що володіє широким спектром ресурсів та інструментів впливу. Політика даної держави по різних проблемах завжди є актуальною і потребує вивчення. По-четверте, політика кожного з лідерів Сполучених Штатів Америки у 21 столітті кардинально відрізняється від їх попередників.

Метою магістерської роботи є визначення основних дипломатичних механізмів уникнення загострення воєнного конфлікту.

В процесі дослідження вирішувалися наступні завдання:

- дослідити наявну літературу з даного питання та визначити ключові конфліктні моменти: війни, санкції, ядерна програма;
- визначити геополітичне значення протистояння для світу та провести аналіз сучасного стану конфлікту;
- визначити роль санкцій у врегулюванні конфлікту;
- визначити можливі сценарії розвитку протистояння;

- надати рекомендації щодо дипломатичних підходів для зменшення ризику конфлікту;

- розробити рекомендації щодо дипломатичних підходів для зменшення ризику конфлікту.

Об'єктом дослідження є практичні аспекти реалізації політики Сполучених Штатів Америки по відношенню до Ірану.

Предметом дослідження є еволюція політики США щодо Ірану та дипломатичних механізмів уникнення загострення.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період від 1953 р., тобто початку перевороту та поверненням до влади в Ірані монарха Пехлеві, поклавши тим самим зачаток конфлікту. Кінцевим етапом нашого дослідження виступає 2025 р.

Методи дослідження. При дослідженні проблематики використовувалися як загально-наукові, так і конкретно-наукові методи. У процесі написання дипломної роботи застосовано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, що забезпечили комплексний і системний аналіз проблеми протистояння США та Ірану та дипломатичних механізмів уникнення воєнного загострення. Основним методом дослідження є аналіз і синтез, які дали змогу узагальнити наукові підходи до вивчення міжнародних конфліктів, виокремити ключові фактори американо-іранського протистояння та систематизувати дипломатичні інструменти його врегулювання.

Застосування історичного методу дозволило простежити еволюцію відносин між США та Іраном від Ісламської революції 1979 року до сучасного етапу, а також визначити причинно-наслідкові зв'язки між подіями, що впливали на загострення або деескалацію конфлікту. За допомогою системного підходу протистояння США та Ірану розглянуто як складну багаторівневу систему, що включає політичні, військові, економічні та ідеологічні складові, а також вплив регіональних і міжнародних акторів. Порівняльний метод використано для зіставлення різних дипломатичних

стратегій і підходів сторін, зокрема санкційної політики, переговорних форматів, багатосторонніх угод та посередницьких ініціатив міжнародних організацій.

Метод контент-аналізу застосовано для дослідження офіційних заяв, міжнародних договорів, резолюцій міжнародних організацій, виступів політичних лідерів США та Ірану, а також аналітичних матеріалів провідних міжнародних інституцій.

З метою прогнозування можливих сценаріїв розвитку американо-іранських відносин використано прогностичний метод, який дозволив оцінити перспективи дипломатичного врегулювання та ризики воєнної ескалації.

Наукова новизна визначається тим, що набули подальшого розвитку теоретичні положення щодо взаємозв'язку між санкційною політикою та дипломатичним діалогом як взаємодоповнюючих, а не взаємовиключних механізмів стримування ескалації; запропоновано авторське бачення можливих сценаріїв розвитку американо-іранських відносин на основі аналізу сучасних дипломатичних ініціатив та регіональних безпекових процесів; визначено умови, за яких дипломатичні механізми можуть бути ефективною альтернативою воєнному втручання в умовах тривалого міжнародного конфлікту.

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення отриманих результатів визначається актуальністю проблеми дослідження та полягає у можливості їх використання в наукових, навчальних і прикладних цілях. Окремі аспекти, вибрані положення та фактологічний матеріал дослідження можуть бути використані для написання індивідуальних та курсових робіт з політології, міжнародних відносин, міжнародної безпеки, зовнішньої політики США та Ірану.

Апробація результатів магістерської роботи. (Обов'язковий пункт для тих, хто йде на диплом з відзнакою!!!) Основні положення дослідження апробовано в доповіді на звітній науковій конференції студентів університету за 2024 р. (м. Івано-Франківськ, 2025).

Особистий внесок в розроблені теми представлений в кафедральному збірнику студентських наукових робіт *Artis Diplomaticae* Випуск 5 (затверджений до друку кафедрою міжнародних відносин протоколом № 3 від 8 жовтня 2025 року) та в університетському збірнику студентських наукових робіт *Еврика–XXVI. 2025* (опубліковані роботи – Верхогляд А., Маціборська В., Мельник Л.)

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів та восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел (31 позиція). Загальний обсяг роботи становить 74 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПРОТИСТОЯННЯ США ТА ІРАНУ

1.1. Джерельна база дослідження розвитку протистояння США та Ірану

Важливим джерелом для дослідження стала стаття Н. Альдосарі «Foreign Policy from Khatami to Ahmadinejad There is One Foreign Policy in Iran, which is Khamenei's Foreign Policy», у якій аналізуються особливості прийняття зовнішньополітичних рішень у Ісламській республіці. Автор зазначає наявність характерних для системи «велайат-е факіх» двох полюсів прийняття рішень: релігійного (великий лідер) та демократичного (президент), а також демонструє особливості взаємовідносин між двома точками влади під час президентства М. Хатамі (1997–2005) та М. Ахмадінежада (2005–2013).

Декілька праць дослідників з центру RAND є прикладом ґрунтовних аналітичних праць щодо аналізу іранської стратегії на Близькому Сході. У праці «The Iran Threat Network (ITN). Four Models of Iran's Nonstate Client Partnerships» досліджено основні моделі про-іранських проксі-сил у регіоні та методи їх діяльності.

Автори наголошують, що кожна з чотирьох моделей формування проксі відповідає за виконання власних функцій та задач у просуванні впливу Ісламської республіки. У праці «Iran's Military Interventions Patterns, Drivers, and Signposts» проаналізовано причини, передумови, хід та результат іранських інтервенцій до Сирії (2011 – н.ч.) та Іраку (2014– 2017), які вибиваються із загальної стратегії Ірану у регіоні.

У аналітичній доповіді «Escalation with Iran Outcomes and Implications for U.S. Interests and Regional Stability» автори розкривають сутність тих інструментів, які використовує Іран задля просування власного впливу на регіональному рівні та протистояння США. У колективній праці С. Аббас та М. Джахангаїз «Iran's Foreign Policy towards Lebanon: Success Story of Synergy between Hard and Soft Power» на прикладі Лівану розглянуто інструменти

«м'якої» та «жорсткої» сили іранської зовнішньої політики, поєднання яких дозволяє Тегерану закріплювати власний вплив у регіоні Близького Сходу.

Серед вітчизняних дослідників слід відзначити праці В. Кіяниці «Становлення та розвиток ірано-американських відносин» та «Арабський Близький Схід у зовнішній політиці Ісламської республіки Іран». У цих працях ґрунтовно відображено еволюції відносин Ірану з США, а також з арабськими монархіями Перської затоки, а також охарактеризовано політику Тегерану по відношенню до вищезазначених країн.

Важливим джерелом щодо перспективності ірано-українських відносин є аналітична стаття В. А. Константинової «Іранське роздоріжжя: куди прямувати?» , в якій проаналізовано стан розвитку контактів між Україною та Іраном, а також зазначено ті точки дотику, які у майбутньому можуть стати підвалинами налагодження двостороннього співробітництва. Цінним джерелом є щорічна доповідь К. Кацман «Iran`s Foreign and Defense Policies» , у якій автор зображує всі аспекти зовнішньої політики Ірану на сучасному етапі, включаючи стратегію, методи, цілі та інструменти зовнішньополітичної діяльності, а також характеризує стан відносин ІРІ з глобальними акторами та всіма регіонами світу.

У праці В. Хаджепур «Anatomy of the Iranian Economy» [15] всебічно розглянуто економічну систему Ісламської республіки, а також ті переваги і недоліки, що характерні для неї.

Ґрунтовними є аналітичні праці В. Грін та Т. Рот «China-Iran Relations: A Limited but Enduring Strategic Partnership», а також К. Кім «China-Iran Relations Strategic, Economic, and Diplomatic Aspects in Comparative Perspective», у яких автори аналізують стан ірано-китайських відносин та причини за якими між країнами налагоджено стратегічну співпрацю. У праці К. Pethiyagoda «India`s Pursuit of Strategic and Economic Interests in Iran» досліджено стан ірано-індійських відносин, ті фактори, що зумовлюють спільність інтересів і перешкоди, через які співпраця між країнами наразі є обмежено.

1.2. Ключові конфліктні моменти: війни, санкції, ядерна програма

На офіційному рівні всі американські адміністрації з середини 90-х років і досі зазначають, що США не прагнуть зміни режиму в Тегерані, а домагаються «зміни його поведінки у регіоні», включаючи відмову від ядерної програми військового призначення та виробництва балістичних ракет. Конфліктні моменти у протистоянні США та Ірані представимо ретроспективно:

Переворот і відновлення влади шаха, що підтримується США (1953 рік): напруга спочатку наростала через спроби демократично обраного прем'єр-міністра Ірану Мохаммада Мосаддика націоналізувати Англо-іранську нафтову компанію (нині BP). Британська колоніальна влада контролювала контрольний пакет акцій спільного підприємства з моменту відкриття нафти на початку 1900-х років. Дії Мосаддика щодо націоналізації компанії після його обрання у 1951 році викликали гнів британців. Центральне розвідувальне управління США підтримало Великобританію в організації перевороту та повернення до влади поваленого монарха Пехлеві як шаха.

«Атом для миру» (1957 рік): амбіції шаха зі створення ядерного Ірану отримали підтримку США та інших західних союзників. Обидві країни підписали ядерну угоду про мирне використання ядерної енергії в рамках програми «Атом для миру», яку реалізував тодішній президент США Дуайт Д. Ейзенхауер. Через десять років США надали Ірану ядерний реактор і уран для його палива. Ця співпраця в ядерній сфері лягла в основу нинішнього ядерного питання.

Ісламська революція (1979 рік): у той час як відносини між Тегераном і Вашингтоном процвітали, іранці страждали від диктатури шаха і чинили опір передбачуваному надмірному впливу Заходу на їхній бізнес. Революційні протести почалися країни наприкінці 1978 року і змусили шаха бігти у січні

1979 року. Вигнаний ісламський вчений аятола Рухолла Хомейні повернувся, щоб правити новою Ісламською республікою.

США розривають дипломатичні відносини (1980 рік): після того, як США прийняли шаха для лікування раку після його вигнання, іранські студенти увірвалися до посольства США в Тегерані та викрали 52 американці, утримуючи їх у полоні 444 дні. Вашингтон розірвав дипломатичні відносини та ввів санкції проти країни. Шах помер у вигнанні.

США підтримують вторгнення до Іраку (1980–1988 роки): після вторгнення Іраку до Ірану при Саддамі Хусейні, який прагнув дати відсіч ідеології Хомейні, США стали на бік Іраку, що загостило напруженість між двома країнами. Війна тривала до 1988 року і забрала життя тисяч людей з обох боків. Ірак також застосував хімічну зброю проти Ірану.

Оголошення Ірану «державою-спонсором терору» (1984 рік): президент Рональд Рейган офіційно оголосив Іран «державою-спонсором терору» після серії атак у Лівані, куди США були втягнуті після вторгнення Ізраїлю до країни. Внаслідок однієї з атак на військову базу в Бейруті загинув 241 американський військовослужбовець. США звинуватили у цьому «Хезболлу» – ліванський шиїтський рух, який підтримує Іран. Однак пізніше Рейган за лаштунками співпрацював з Іраном, щоб звільнити американських заручників, які утримували «Хезболла». Коли справа «Іран-контрас», як його називали, стала надбанням громадськості, вона стала для Рейгана величезним скандалом.

Збитий літак Iran Air (1988 рік): на тлі військової напруженості і навіть прямих атак на військові кораблі один одного в Перській затоці, 8 липня військовий корабель США вторгся в територіальні води Ірану і обстріляв цивільний рейс Iran Air (IR655), що прямував до Дубаї. Усі 290 людей на борту загинули. США, які заявили про помилку, не принесли офіційних вибачень і не взяли на себе відповідальність, але виплатили сім'ям загиблих 61,8 млн доларів як компенсацію.

Посилення санкцій (1995 рік): у період з 1995 по 1996 рік США ввели додаткові санкції. Потім укази президента Білла Клінтона заборонили американським компаніям співпрацювати з Іраном, а Конгрес ухвалив закон, що передбачає санкції для іноземних компаній, які інвестують в енергетичний сектор країни або продають Ірану сучасну зброю. США посилалися на ядерні розробки та підтримку таких угруповань, як «Хезболла», ХАМАС та «Палестинський ісламський джихад».

Наслідки 11 вересня (2002 рік): після терактів 11 вересня в США президент Джордж Буш-молодший у своєму зверненні до Конгресу про становище країни заявив, що Іран входить до «Вісь зла» поряд з Іраком та Північною Кореєю. На той час Іран вів закулісні переговори зі США, спрямовані проти їхніх спільних ворогів – Талібану в Афганістані та «Аль-Каїди». Співпраця була перервана, і до кінця 2002 року міжнародні спостерігачі виявили в Ірані високозбагачений уран, що спричинило запровадження додаткових санкцій.

Іранська ядерна угода (2013 рік): у період з 2013 до 2015 року президент США Барак Обама розпочав переговори з Іраном на високому рівні. У 2015 році Тегеран погодився на ядерну угоду, офіційно відому як Спільний всеосяжний план дій (СВПД), яка обмежить ядерну діяльність Ірану в обмін на ослаблення санкцій. Китай, Росія, Франція, Німеччина, Великобританія та Європейський союз також брали участь у угоді, що обмежує збагачення урану Ірану 3,67%.

Трамп виходить з ядерної угоди (2018 рік): у перший термін Трампа США в односторонньому порядку вийшли з угоди у 2018 році та скасували санкції проти Ірану. Трамп та Ізраїль критикували угоду. Іран також відмовився від своїх зобов'язань і почав виробляти збагачений уран понад ліміти, встановлені угодою.

Вбивство лідера КВІР (2020): під час першого терміну Трампа США вбили іранського генерала Касема Сулеймані, голову елітного спецпідрозділу «Кудс» Корпусу вартових ісламської революції (КСІР), у Багдаді ударом

безпілотника. Роком раніше адміністрація назвала "Кудс" "терористичною" організацією. Іран відповів ударами по американських об'єктах в Іраку.

Лист у Тегеран (2025): у березні Трамп відправив листа верховному лідеру Ірану аятолі Алі Хаменеї з пропозицією про нові переговори щодо ядерної угоди з терміном у 60 днів. Але Хаменеї відхилив пропозицію, заявивши, що США не прагнуть переговорів з Іраном, а швидше нав'язують йому вимоги. Переговори почалися неофіційно в Омані та Італії, при цьому Маскат виступив посередником. Трамп заявив, що його команда «дуже близька» до угоди після кількох раундів переговорів і застеріг Ізраїль від ударів. Тегеран також висловив оптимізм, але наполягав на праві збагачувати уран — каменепад на переговорах. Ізраїль завдав ударів Ірану за день до шостого раунду ірано-американських переговорів. США бомбили три ключові ядерні об'єкти в Ірані, посиляючись на міркування безпеки та оборони Ізраїлю.

Варто зазначити, що головне джерело напруженості між Іраном та МАГАТЕ полягає в тому, що всеосяжна доповідь, представлена генеральним директором Рафаелем Гроссі, розкриває справи 20-річної давності, які, за заявою Ірану, закриті. За словами Тегерана, розслідування можливих військових аспектів (МВА) іранської ядерної програми було проведено давно, і Іран вважає за непотрібне повторне відкриття справи МВА у закритих справах.

Ядерна програма Ірану є найважливішим важелем тиску Тегерана на поточних переговорах. З 2021 року Іран накопичив уран, збагачений до 60%, що технічно дозволяє йому досягти рівня збагачення збройового рівня 90% протягом кількох тижнів, якщо він того забажає. Це досягнення небезпечно наближає Іран до порога володіння ядерною зброєю і є прямим викликом пріоритетам безпеки як Ізраїлю, так і Сполучених Штатів. Тегеран використовує цей передовий ядерний потенціал як засіб стримування, а й як потужний козир у діалозі з Вашингтоном.

В результаті на даний час переговори між Іраном та США щодо ядерної програми перебувають на роздоріжжі, де їх визначають як кризу, так і

можливості. Траєкторія цих переговорів визначатиметься не лише політичною волею Тегерана та Вашингтона, а й діями регіональних зацікавлених сторін, таких як Ізраїль, а також загальною нестабільністю міжнародної ситуації.

Рішуча протидія Ізраїлю будь-якій угоді та його бажання обмежити ядерний потенціал Ірану залишаються одними із найсерйозніших перешкод, збільшуючи ризик прямого конфлікту у разі провалу переговорів. Несподівана угода про припинення вогню між Вашингтоном і хуситами посилила стурбованість уряду Нетаньяху, який висловив невдоволення цим кроком, особливо з огляду на те, що його було оголошено без попереднього повідомлення ізраїльських офіційних осіб.

Ізраїль також обережно ставиться до усунення Трампом Уолтца з посади радника з національної безпеки США. У той час як адміністрація Трампа просуває переговори з Тегераном за посередництва Омана, Уолтц зайняв агресивнішу позицію, виступаючи за військові дії і одночасно закулісно потураючи Нетаньяху, не інформуючи американського президента.

Незважаючи на дії Ізраїлю, важке економічне становище Ірану та ослаблення його впливу в регіоні вказують на необхідність дипломатичного врегулювання.

Якщо обидві сторони зможуть пом'якшити свої максималістські позиції, а Вашингтон зможе запропонувати поетапний підхід до зняття санкцій, а Тегеран погодиться на механізм, який гарантує економічні вигоди, то перспективи досягнення обмеженої, але працездатної угоди є можливими. І навпаки, нездатність досягти компромісу може посилити тупикову ситуацію, потенційно спровокувавши нові витки ескалації.

1.3. Геополітичне значення протистояння для Близького Сходу та світу

Геополітична динаміка протистояння на Близькому Сході є одним із ключових факторів формування сучасної системи міжнародних відносин. Регіон традиційно виступає геостратегічним вузлом, де перетинаються

інтереси провідних світових і регіональних акторів, а локальні конфлікти мають глобальні наслідки. Протистояння, яке розгортається між державами та недержавними акторами Близького Сходу, визначає напрями зовнішньої політики великих держав, впливає на безпекову архітектуру Євразії та формує довгострокові економічні процеси у світі.

Політична нестабільність є найпоширенішим політичним явищем у країнах, що розвиваються, особливо в арабському світі, і включає нестабільність уряду та парламенту. Однак ступінь політичного насильства залежить від масштабів насильства, ступеню участі в політичному насильстві всередині держави та часу, який займає політичне насильство. Міждержавні та внутрішньодержавні конфлікти були постійним та впливовим аспектом життя на Близькому Сході протягом десятиліть. Ці конфлікти завдали серйозних наслідків арабському суспільству, загостривши такі проблеми, як бідність, низький рівень розвитку, неграмотність, нерівність, недостатня освіта та охорона здоров'я, а також різні інші соціально-економічні проблеми.

Регіон став свідком низькоінтенсивних військових дій між політизованими етнічними групами, які прагнули визнання своїх прав.

Теоретичні перспективи, такі як підхід «балансу загроз», свідчать про те, що держави Близького Сходу зосереджуються на виживанні режиму, а не на зовнішніх загрозах. Держави Близького Сходу надають пріоритет безпеці режиму над традиційними зовнішньополітичними занепокоєннями, причому режими балансують з державами, які вони сприймають як найбільш значні загрози, а не з тими, що мають найбільшу матеріальну силу.

Науковці аналогічно зазначив, що арабська зовнішня політика часто зумовлена необхідністю захистити режим від внутрішніх та зовнішніх викликів. Автори досліджують, як режими Близького Сходу реагували на ідеологічні загрози, такі як революція в Ірані та піднесення «Братів-мусульман» в Єгипті, і припускає, що ідеологічні загрози, а не зміни військової сили, часто є більш значущими для регіональної безпеки.

Рубін запровадив концепцію «ідеологічного балансування», припустивши, що ідеологічні загрози є центральними для розуміння регіональної політичної динаміки. Сучасні війни мають інші джерела та характеристики, ніж минулі. Один з ключових аргументів полягає в тому, що багато внутрішніх конфліктів виникають усередині держав, а не між ними. Більшість сучасних війн стосуються не перш за все міждержавних відносин, а внутрішньої динаміки всередині держав. Хоча військові міркування залишаються в основі політики безпеки держав, було визнано, що загрози невійськового характеру, що виходять з внутрішнього середовища держави, можуть мати значний вплив на безпеку держави, а внутрішні конфлікти можуть призвести до регіональних та міжнародних потрясінь та запропонувати іноземне політичне та військове втручання.

Арабське повстання продемонструвало, що внутрішнє середовище регіональних держав є основними джерелами регіональної нестабільності на Близькому Сході. Водночас сирійський конфлікт чітко показав, як громадянські війни можуть призвести до регіональної та міжнародної нестабільності та запропонувати іноземне втручання. Досліджуючи сирійську внутрішню політику та регіональну та глобальну геополітику, можна зробити висновок, що внутрішня політика призвела до продовження конфлікту. Навпаки, конфлікт між Ізраїлем та ХАМАС в основному зосереджений навколо націоналістичної та ідеологічної легітимності, причому ХАМАС зображує себе як захисника прав палестинців та чинить опір ізраїльській окупації. ХАМАС, як недержавний актор з політичним та військовим крилом, прагне легітимізувати своє правління над Газою через наратив опору.

Ізраїль, з іншого боку, стверджує свою легітимність через свої проблеми національної безпеки та своє право захищатися від ракетних обстрілів та інших форм насильства з боку ХАМАС з Гази та Хезболли з Лівану.

Еволюція війни та політичної динаміки на Близькому Сході зазнала глибоких трансформацій, викликаних повстаннями Арабської весни 2011 року. Вони уособлювали собою значні соціальні та політичні потрясіння,

кидаючи виклик авторитарним режимам та сприяючи громадянській активності. Вони висвітлили силу масової мобілізації та технологій у зміні традиційної динаміки влади між урядами та громадянами. Однак наслідки Арабської весни оголили складнощі демократизації, коли країни зіткнулися з нестабільністю, міжконфесійним насильством та політичною поляризацією. Незважаючи на ці проблеми, стійкість близькосхідних суспільств була очевидною, оскільки вони продовжували прагнути до стабільності та прогресу.

Реакція регіональних суб'єктів та міжнародного співтовариства сформувала траєкторію політичного розвитку, що призвело до фрагментації регіональних інститутів та виникнення нестабільних альянсів. Цей динамічний геополітичний ландшафт посилив суперництво та конкуруючі інтереси між ключовими гравцями, ще більше ускладнивши динаміку регіону.

Стрімка ескалація конфлікту на Близькому Сході, особливо у секторі Газа та півдні Лівану, надає серйозне впливом геть світовий порядок. Вперше за десятиліття великі держави серйозно втрутилися у цю кризу. Регіон знаходиться на межі прямої війни між регіональними державами, особливо між Іраном та Ізраїлем. У той час як Вашингтон вимагає від Москви припинити війну проти України, аналогічної вимоги про припинення різанини в секторі Газа та жорстокості щодо мирного палестинського населення не спостерігається. З іншого боку, такі світові держави, як Росія та Китай, почали виявляти інтерес до ослаблення гегемонії США та НАТО. Через сильну групу країн БРІКС вони готові запропонувати інший світовий порядок, змінивши однополярну систему на багатополярну.

По суті, криза на Близькому Сході певною мірою стала відчиненою брамою для початку цих змін. Конфлікт між світовими державами розвивався у двох різних напрямках. США хочуть зберегти статус-кво і продовжити існуючий порядок, виступаючи як односторонній полюс сили та контролю. Однак і Китай, і Росія хочуть покласти край цій епосі однополярного порядку під гегемонією США. Тим не менш, це не обов'язково означає кінець влади та

ролі США у всіх різних аспектах. Навпаки, йдеться просто про введення багатопольярного порядку, в якому глобальні та регіональні держави користуватимуться своєю часткою порядку та мирно вступатимуть у нову еру багатопольярної системи. Однак це поняття багатопольярності може бути виявлене через призму глобального півдня з лідерством БРІКС+ та глобальної півночі з лідерством США та союзників по НАТО. Проте це може бути дуже проблематичним та іронічним з погляду природи обох груп.

Щодо дипломатичного виміру, то США зіткнулися зі складними дипломатичними викликами. Зокрема, через кризи в Газі було доведено, що керівництво дипломатичними маневрами не було реалізовано належним чином. Це просто означає, що Росія та Китай діяли у цьому питанні по-різному, що відвернуло увагу від інших проблем в інших регіонах. В даний час західні держави стикаються з питанням, як дипломатичні маневри ведуть до криз, а не до світу. З іншого боку, регіональні маріонеткові держави, такі як Іран та його шийтське ополчення «Хезболла» в Лівані, а також низка інших угруповань в Іраку та Сирії, використовуються для поглиблення криз та скорочення можливостей для дипломатії.

США, а також Великобританія та Франція є історично домінуючими гравцями на Близькому Сході. Вони використали різні підходи у відповідь на регіональні кризи. З епохи холодної війни до епохи після 11 вересня участь США була обумовлена стратегічними імперативами, включаючи захист енергетичних ресурсів, боротьбу з тероризмом та сприяння стабільності. Однак американські інтервенції, особливо в Іраку та Афганістані, часто посилювали напруженість, розпалювали антизахідні та антиамериканські настрої та підживлювали радикалізацію та насильницький екстремізм, а не стабільність та дерадикалізацію.

Більше того, США брали активну участь у посередництві у мирних переговорах між Ізраїлем та палестинцями, прагнучи вирішити один із найзатяжніших конфліктів у регіоні. Незважаючи на окремі дипломатичні зусилля, стратегічний пошук рішення про дві держави залишається

невловимим, стримуваним укоріненими перешкодами, взаємною недовірою та конкуруючими наративамию

Таким чином, подолання криз у регіоні є найскладнішими завданнями для світових держав, оскільки їм доводиться мати справу з конкуруючими пріоритетами, мінливими альянсами та непередбаченими обставинами. Більше того, через особливості залежних держав регіону, які здебільшого характеризуються неспроможністю, зростання впливу недержавних суб'єктів, поширення екстремізму та відродження геополітичного суперництва ще більше ускладнюють зусилля щодо досягнення миру, стабільності та процвітання на Близькому Сході.

Отже, ефективна дипломатія, діалог та багатостороння співпраця мають вирішальне значення для подолання криз у регіоні. Крім того, світові держави можуть бути зацікавлені у визнанні повноважень та прагнень регіональних суб'єктів, повазі їхнього суверенітету та самостійності у визначенні власної долі.

У зв'язку з цим врегулювання криз у регіоні вимагає цілісного і прагматичного підходу, що виходить за межі вузьких егоїстичних інтересів і спирається на спільні цінності світу, справедливості та людської гідності. Взаємодіючи з регіоном, світові держави гостро потребують вивчення уроків історії, участі у справжньому діалозі та пошуку інклюзивних та стійких рішень, які усувають корінні причини конфліктів та сприяють світлому майбутньому Близького Сходу та різних груп його народів.

Регіон має виняткове значення з огляду на свою: енергетичну роль — найбільші запаси нафти й газу у світі; транспортно-логістичне положення — контроль над Суецьким каналом, Перською затокою та Ормузькою протокою; цивілізаційне та релігійне значення, що посилює конфліктний потенціал; міст між Європою, Азією та Африкою, що формує важливі маршрути проекту «Новий шовковий шлях».

Ключовими конфліктними лініями виступають: суперництво між Саудівською Аравією та Іраном — боротьба за лідерство у мусульманському

світі та контроль над регіональними сферами впливу; турецько-ірансько-арабська геополітична трикутність, де Туреччина прагне відновити вплив на Близькому Сході; арабо-ізраїльське протистояння, що залишається одним із ключових джерел нестабільності; конкуренція монархій Перської затоки, що формує нові економічні й політичні альянси. Ці осі накладаються одна на одну та створюють складну багатопольярну систему, де жоден актор не має абсолютного домінування.

Близький Схід є ареною політики великих держав, інтереси яких суттєво впливають на регіональну динаміку. США прагнуть забезпечити контроль над стратегічними шляхами транспортування енергоносіїв; підтримують союзників у Перській затоці та Ізраїль; намагаються стримувати посилення Ірану.

Китай збільшує економічну присутність через енергетичні контракти та інфраструктурні інвестиції; позиціонує регіон як ключовий елемент ініціативи «Один пояс, один шлях»; прагне зменшення американського впливу.

росія прагне закріпитися як провідний військово-політичний гравець; використовує конфлікти Сирії та інших країн для зміцнення позицій; розширює військові і торговельно-енергетичні зв'язки.

Таким чином, Близький Схід є платформою для протистояння між США, Китаєм та росією — трьома центрами сили, які формують новий світовий порядок.

Енергетика визначає не лише економічні, а й політичні взаємини на Близькому Сході. Протистояння має такі наслідки: коливання світових цін на нафту через конфлікти та санкції; формування нових енергетичних альянсів (ОПЕК+); зміна структури глобальних потоків газу та нафти; зростання конкуренції за LNG-ринок. Енергетичні ресурси стають не лише економічним, а й геополітичним інструментом впливу.

Нестабільність на Близькому Сході впливає на: рівень глобального тероризму; розвиток військово-політичних альянсів (наприклад, Ізраїль–арабські держави у рамках «угод Авраама»); присутність іноземних

військових баз; гонку озброєнь у регіоні. Конфлікти в Сирії, Ємені, Іраку та секторі Гази мають транснаціональний характер і здатні залучати глобальних гравців, створюючи ефект регіонального доміно.

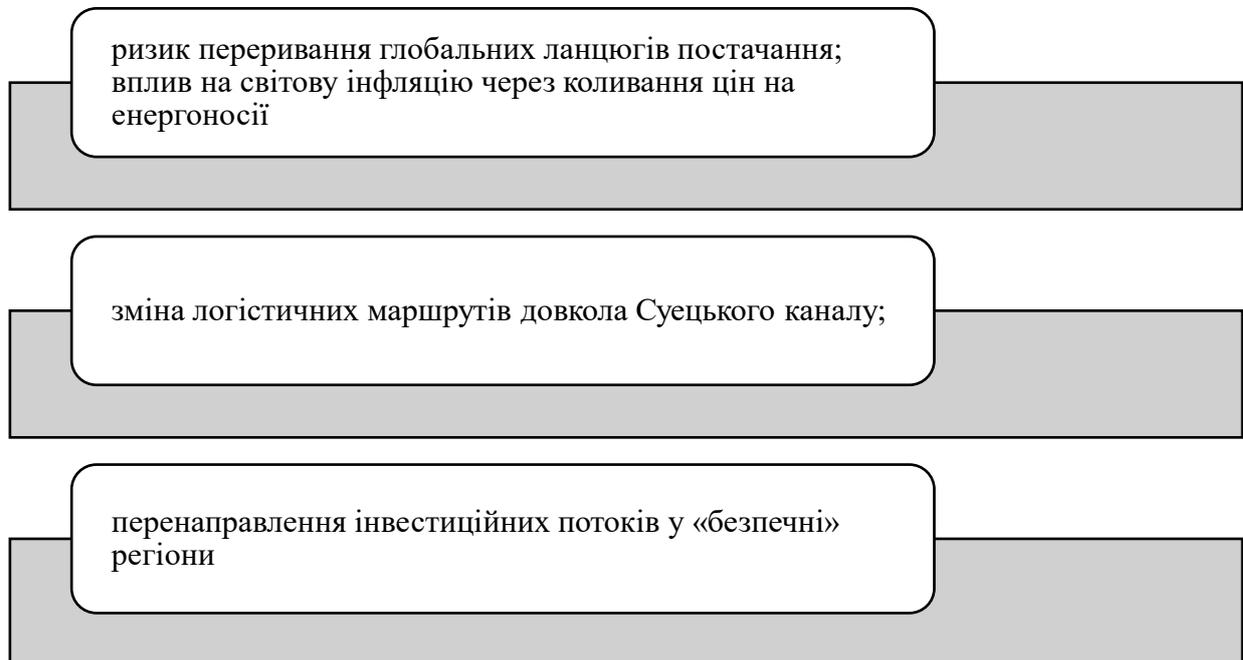

Рис.1.1. Економічні наслідки для світу через протистояння на Близькому Сході

Джерело: складено автором на основі

Близький Схід залишається ключовим фактором стабільності глобальної економіки. Регіональне протистояння створює декілька системних тенденцій. Перш за все можна виділити перехід до багатополярності, що супроводжується зростанням ролі Китаю та регіональних сил, а також формуванням нових альянсів, зокрема між країнами, які раніше не співпрацювали. Крім того, можемо відзначити послаблення впливу США, які більше не можуть монополізувати безпекову архітектуру регіону; зміщення центру світової політики до Азії. Це робить Близький Схід критичним елементом у трансформації світового порядку.

Одним із непередбачуваних наслідків західного санкційного режиму стало зростаюче зближення Ірану з альтернативними світовими державами. Це були, зокрема, Росія та Китай. Іран боровся з економічною ізоляцією від

західних ринків і все частіше дивився на схід, щоб встановити тісніші економічні, військові та політичні зв'язки з ними.

Підписана у 2021 році 25-річна угода про співпрацю між Іраном та Китаєм демонструє цей зсув, надаючи Китаю доступ до іранських нафтових та інфраструктурних проектів в обмін на довгострокові інвестиції та торгівлю. Аналогічно, військова співпраця Ірану з Росією розширилася, включаючи постачання безпілотників, що використовувалися у війні між Росією та Україною. Заявка Ірану на вступ до БРІКС відображає ознаку його бажання інтегруватися у світовий порядок, але менш домінований західними інституціями.

Ці перебудови не лише кидають виклик санкціям США та ЄС, створюючи альтернативні торговельні та дипломатичні відносини, але й сприяють формуванню більш багатопольярного світу (багатопольярного світу, де санкції можна обійти за допомогою стратегічних альянсів). Ефективність західних санкцій як інструменту ізоляції дедалі менше зменшується, оскільки Іран глибше вплітається в ці мережі.

Висновки до розділу 1

У першому розділі дипломної роботи було досліджено теоретико-методологічні засади аналізу протистояння США та Ірану в системі міжнародних відносин. З'ясовано, що конфронтація між державами має комплексний характер і формується під впливом історичних, політичних, ідеологічних та безпекових чинників.

Встановлено, що ключовими факторами загострення американо-іранських відносин є наслідки Ісламської революції 1979 року, взаємна недовіра, суперечливі стратегічні інтереси на Близькому Сході, застосування санкційної політики та питання ядерної програми Ірану. Доведено, що протистояння США та Ірану не може розглядатися виключно як двосторонній

конфлікт, оскільки воно безпосередньо впливає на регіональну та глобальну систему безпеки.

У межах розділу визначено роль дипломатії як одного з ключових інструментів запобігання воєнному загостренню. Обґрунтовано, що дипломатичні механізми, попри обмеження та політичні ризики, залишаються основною альтернативою силовим методам врегулювання конфлікту.

РОЗДІЛ 2. ДИПЛОМАТИЧНІ МЕХАНІЗМИ УНИКНЕННЯ ВОЄННОГО ЗАГОСТРЕННЯ

2.1. Аналіз сучасного стану протистояння США та Ірану

Динаміка відносин між Сполученими Штатами та Ісламською Республікою Іран за останній рік змінилася: після того, як у 2024 році Іран зіткнувся зі значними військовими та стратегічними невдачами, здебільшого з вини Ізраїлю та Сполучених Штатів, американські та іранські дипломати вперше за багато років провели дипломатичні переговори. Конгрес, який регулював і формував політику США щодо давнього супротивника Ірану, використав інструменти законодавчої політики для впливу на американо-іранські переговори та реагування на їхні результати.

Послідовні адміністрації США визначали кілька напрямків іранської політики як виклик інтересам США, включаючи підтримку іранським урядом терористичних угруповань та інших партнерів по всьому регіону Близького Сходу (іноді званого «віссю опору»); ракетні та ядерні програми Ірану; порушення прав людини; та поглиблення зв'язків з росією та Китайською Народною Республікою. Конгрес відіграв важливу роль у формуванні політики США щодо Ірану, у тому числі шляхом санкціонування, перегляду минулих дипломатичних угод з Іраном та фінансування підтримки партнерів США, які стикаються з іранськими загрозами.

Іран та Сполучені Штати не мають офіційних дипломатичних відносин і значною мірою діяли антагоністично з часів Іранської революції 1979 року, але періодично брали участь у двосторонніх чи багатосторонніх переговорах. Опозиція Сполученим Штатам та їх регіональному впливу була визначальною рисою ідентичності та ідеології Ісламської Республіки з моменту її створення. Угруповання, що підтримуються Іраном, розпочали паралельну кампанію атак на ізраїльські, американські та інші об'єкти на Близькому Сході після нападу на Ізраїль у жовтні 2023 року, очолюваного ХАМАС (давнім одержувачем іранської підтримки), і початку війни між Ізраїлем і ХАМАС. Сполучені Штати та різні партнери США прагнули стримувати ці атаки та відповідати на них, у тому числі воєнними діями. Іран двічі безпосередньо атакував Ізраїль, а Сполучені Штати та інші партнери США зробили свій внесок в оборону Ізраїлю.

У 2024 році позиції Ірану в регіоні значно ослабли, що поставило під сумнів життєздатність осі опору в майбутньому: Ізраїль серйозно послабив Хезболлу в Лівані і ХАМАС в секторі Газа, а зміна режиму в Сирії позбавила Ірану давнього союзника. Ці невдачі, а також, незадовільні результати та невизначене майбутнє іранської програми балістичних ракет свідчать про те, що керівництво Ірану, можливо, більше не зможе покладатися на ці традиційні асиметричні методи іранської демонстрації сили. Очевидна деградація деяких регіональних союзників Ірану, а також нездатність цих груп та самого Ірану стримати прямі військові дії Ізраїлю проти Ірану та його союзників викликали дебати серед іранських політиків щодо майбутніх стратегічних розрахунків Ірану, включаючи його ядерну програму.

Через кілька тижнів після повернення на посаду президента Дональд Трамп розпорядився вчинити «максимальний тиск» на іранський режим через санкції, судові позови та інші заходи, щоб «покласти край його ядерній загрозі» і припинити підтримку терористичних угруповань. Президент Трамп пригрозив військовими діями США проти Ірану (і посилив присутність американських сил у регіоні), одночасно заявивши про свою перевагу угоді, яка гарантує Ірану неможливість отримання ядерної зброї.

У квітні 2025 року офіційні особи США та Ірану розпочали дипломатичні переговори щодо такої угоди. У 2018 році президент Трамп припинив участь США у попередній багатосторонній угоді – Спільному всеосяжному плані дій 2015 року (СВПД), яка накладала обмеження на ядерну діяльність Ірану в обмін на звільнення від більшості американських та міжнародних санкцій. Американська розвідувальна спільнота, як і раніше, вважає, що Іран в даний час не здійснює діяльність, пов'язану з ядерною зброєю, але що Іран міг би збагатити уран у кількості, достатньої для створення більше десятка ядерних боєголовок, протягом кількох тижнів, якби вирішив це зробити. Можливості Ірану зі збагачення, мабуть, відіграють ключову роль у переговорах.

Станом на травень 2025 року президент Трамп заявив, що обидві сторони «близькі» до угоди. Залежно від того, чи буде досягнуто згоди і які її можливі контури, інтереси США та Ізраїлю можуть збігатися або розходитися, особливо, якщо ізраїльські офіційні особи (деякі з яких, як повідомляється, виступали за військові дії проти Ірану) вважатимуть, що положення американо-іранської угоди не відповідають інтересам національної безпеки. На початку 2025 року президент Трамп виступив проти ізраїльського плану удару по ядерних об'єктах Ірану, який міг бути розрахований на підтримку США. Саудівська Аравія та деякі інші регіональні союзники висловили підтримку американо-іранським переговорам, можливо, внаслідок їхнього власного зближення з Іраном останніми роками.

Перспектива переговорів між Іраном та США не виключає військової напруженості. Навпаки, цього року обидві країни провели низку демонстрацій сили, щоб дати зрозуміти, що вони підходять до переговорів з позиції сили.

Іран, з одного боку, активізував військову активність уздовж своїх зовнішніх кордонів. У квітні 2025 року Тегеран вперше поставив своїм союзникам в Іраку балістичні ракети та безпілотники великої дальності, включаючи «Шахид-136» та «Мохаджер-6». Ці кроки були сприйняті як підтримка формування шіїтів, так і сигнал про готовність Ірану завдати ударів у разі виникнення серйозного конфлікту.

Військові навчання в Ормузькій протоці набули особливого значення, оскільки військово-морські сили Ірану провели серію маневрів за участю ракетних катерів, мін та підводних безпілотників. Через протоку проходить до 20% світової морської торгівлі нафтою, або близько 18 мільйонів барелів на добу. Його можлива блокада розглядалася як крайній захід тиску на міжнародні ринки у разі введення нового пакету санкцій.

Крім того, Іран посилив свою військову присутність у південних провінціях, розширивши бази у Бушері, Бендер-Аббасі та Хормозгані. Це збільшує оперативну глибину у разі нападу США чи Ізраїлю та зміцнює внутрішню позицію: «Іран не здасться, але готовий захищатися».

США, у свою чергу, відповіли розміщенням шести стратегічних бомбардувальників B-2 Spirit на авіабазі Дієго-Гарсія в Індійському океані в межах досяжності ключових цілей в Ірані. Ці літаки можуть нести як ядерну, так і високоточну звичайну зброю. США також направили до Перської затоки авіаносну ударну групу та посилили системи ППО на своїх базах у Кувейті, Катарі та Іраку.

Таким чином, нарощування військової сили в регіоні — це не просто підготовка до можливого конфлікту, а частина дипломатичної гри. Тегеран демонструє свою здатність до рішучої відповіді і те, що будь-які поступки з його боку — це не капітуляція, а прагматичний крок до стабільності. Тим часом, Вашингтон демонструє готовність до військового сценарію, щоб отримати перевагу на переговорах.

Під час свого першого президентства Дональд Трамп прагнув нейтралізувати Іран, використовуючи низку політичних інструментів. Його підхід, відомий як «максимальний тиск», ґрунтувався на агресивній зовнішньополітичній стратегії, яка поєднувала масштабні економічні санкції з особистою дипломатією.

У 2018 році, після виходу зі СВПД, Трамп ввів великі санкції проти Ірану, скоротивши експорт нафти, обмеживши доступ до іноземної валюти та оголосивши Корпус вартових ісламської революції (КСІР) терористичною організацією. Ця стратегія була спрямована на економічне ослаблення Ірану і водночас на те, щоб повернути його за стіл переговорів — на умовах США. Хоча Трамп посилював тиск через різку риторику і погрози, які часто звучали в Twitter, він також продемонстрував відкритість до дипломатії, заявивши про свою готовність зустрітися з іранськими офіційними особами.

Не досягши бажаних результатів у перший термін, Трамп у другій зайняв ще жорсткішу позицію щодо Ірану. У заяві, зробленій у березні, Трамп відкрито залишив військовий варіант у силі, попередивши Тегеран, що у разі необхідності завдадуть удар. Водночас, завдаючи ударів по хуситських силах,

що підтримуються Іраном, адміністрація прагне послабити одного з ключових союзників Ірану за його межами.

Інтенсифікація військових операцій Ізраїлю проти «Хезболли» у 2024 році серйозно послабила військовий та логістичний потенціал наймогутнішої довіреної особи Ірану в Лівані. У той же період падіння режиму Асада під тиском опозиції в Сирії призвело до закриття ключових наземних і повітряних коридорів, які використовуються Іраном для постачання зброї та боєприпасів «Хезболле». Ця подія різко скоротила стратегічну глибину та регіональний вплив Ірану.

Більше того, напруженість у відносинах з Ізраїлем у квітні та жовтні 2024 року призвела до значної шкоди іранським системам протиповітряної оборони та військово-виробничої інфраструктури. Ізраїльські авіаудари по іранській території ще більше підірвали обороноздатність Тегерана та його здатність ефективно підтримувати проксі-сили.

Хоча Іран продовжує взаємодіяти з підконтрольними йому угрупованнями в Ємені та Іраку, їхня військова ефективність та контроль Ірану над ними знизилися порівняно з попередніми роками. Зростаюча геостратегічна вразливість змушує Тегеран шукати дипломатичні рішення замість військової конфронтації.

Очевидно, що нещодавні відкриті загрози Трампа в поєднанні з економічними проблемами Ірану, що зберігаються, підштовхнули Тегеран до відновлення ядерних переговорів. Останнім часом Іран зіткнувся з серйозними невдачами як щодо зміцнення своєї регіональної мережі довірених осіб, так і щодо зміцнення військового потенціалу.

2.2. Роль санкцій та дипломатичного тиску як інструменту стримування

Міжнародні санкції – це невійськовий засіб примусу, який може бути застосований для досягнення міжнародного миру та безпеки, а також поваги до прав людини. Міжнародні санкції є легітимним інструментом зовнішньої політики, як це викладено в Статуті Організації Об'єднаних Націй.

Санкції, що запроваджуються Організацією Об'єднаних Націй, Європейським Союзом та іншими міжнародними організаціями, застосовуються проти держав, фізичних та юридичних осіб, а також інших суб'єктів, які своїми діями, рішеннями чи політикою порушують права людини, сприяють етнічним, територіальним та релігійним конфліктам, підтримують тероризм або будь-яким іншим чином порушують основоположні норми та принципи, визнані міжнародним співтовариством. Санкції спрямовані на виправлення поведінки шляхом економічної та політичної ізоляції, а не на примус. Вони стали ключовим інструментом у зовнішній політиці, який дозволяє міжнародному співтовариству реагувати на порушення міжнародного права та людської гідності, не перетворюючись на війну.

Санкції дуже корисні, щоб чітко дати зрозуміти, що світовий порядок побудований на певних спільних цінностях та принципах. Санкції можуть допомогти чітко дати зрозуміти тим, хто їм нехтує, що вони зіткнуться з наслідками.

Правова основа санкцій лежить у Статуті Організації Об'єднаних Націй, який прямо дозволяє вживати заходів, коли міжнародний мир знаходиться під загрозою. Санкції часто запроваджуються колективно Організацією Об'єднаних Націй та Європейським Союзом або іншими багатосторонніми організаціями. Однак можуть також застосовуватися односторонньо деякими впливовими державами. Ці санкції застосовуються до низки цілей, не лише держав, а й фізичних осіб, корпорацій, установ та недержавних акторів. Спільним для всіх цих цілей є те, що вони розглядаються як такі, що сприяють серйозним міжнародним проблемам, таким як порушення прав людини,

підтримка тероризму, ядерна ескалація або розпалювання етно-територіальних чи релігійних конфліктів.

Замість того, щоб бути керованими економічними інтересами, міжнародні санкції мають відображати відданість вищим ідеалам. Ідеалам, таким як демократія, верховенство права та захист основоположних свобод. Їхня мета — призвести до зміни шкідливої політики чи поведінки. Санкції можуть мати різні форми, вони можуть включати розрив дипломатичних зв'язків з режимом, припинення торговельних угод або обмеження фінансових операцій, заморожування активів, заборону на поїздки для певних посадовців або обмеження доступу до комунікаційних та банківських мереж. Якою б не була їхня форма, очікується, що санкції будуть пропорційними правопорушенням та ретельно цілеспрямованими.

Іран вже давно є основним об'єктом міжнародних санкцій. Протягом багатьох років його відносини із західними урядами та світовими інституціями сильно постраждали від внутрішніх дій Ірану та його зовнішньої політики. Один із найперших і найдраматичніших моментів був у 1979 році. Він стався, коли іранські революціонери захопили посольство США в Тегерані та тримали американських дипломатів як заручників. У відповідь Сполучені Штати, природно, почали запроваджувати низку обмежень проти Ірану, що ознаменувало початок десятиліття напруженості між двома країнами.

Економічні санкції проти Ірану введено різними країнами в зв'язку з розвитком ракетної і ядерної програм в Ірані. На початку 1950-х рр. Великобританія (Об'єднане Королівство) ввела санкції щодо іранських нафтопродуктів у відповідь на націоналізацію Англо-іранської нафтової компанії, яка належить британському уряду за підтримки уряду США. Націоналізація Англо-іранської нафтової компанії зробила серйозний вплив на британську економіку. «Великобританія і США вирішили скинути ініціатора націоналізації, прем'єр-міністра Ірану Мохаммеда Моссадека» [10].

У 1979 р в Ірані відбулася Ісламська революція, і з'явилися чутки про те, що король Ірану Шах Мохаммад Реза Пехлеві отримав політичний притулок в

США. Група радикально налаштованих студентів захопила американське посольство з 52 дипломатами в Тегерані. США відповіли на це блокуванням всіх іранських холдингів і золотих резервів в банках США і введенням санкцій відносно Ірану, зокрема: заборона для громадян і компаній США вести бізнес в Ірані або брати участь в будь-якому бізнесі іранських компаній. Крім того, уряд США ввело санкції щодо інших країн, які порушили умови ембарго США стосовно Ірану.

У 1980 р іракські війська увійшли до Ірану, і уряд США посилює санкції проти Ірану. Інші санкції, введені відносно Ірану в 1984 р, включали заборону на надання міжнародними фінансовими установами кредитів Ірану для закупівлі зброї. У 1987 р іранські і американські кораблі вступили у військове зіткнення, і вся торгівля між США і Іраном була повністю перервана.

У 1995 р санкції були частково скасовані, і вперше з 1979 року уряд США дозволив продавати невійськові товари Ірану через треті країни. У 1996 р США затвердили нові санкції і було заявлено, що будь-яка компанія, яка вкладала понад 20 млн. дол. США в нафтову енергетику Ірану, буде піддана санкціям, в тому числі, будуть введені заборони: на банківську діяльність; на кредити понад 10 млн. дол. США від американських банків; на інвестиції американських компаній в іранські; на придбання боргових зобов'язань уряду США; на імпорт американського обладнання в Іран.

В період 1997-2004 рр. Мохаммед Хатамі був президентом Ірану від Реформістської партії. Його уряд не зміг домогтися значних результатів у скасуванні санкцій. У період правління Хатамі були скасовані деякі санкції, наприклад, щодо торгівлі ліками, медичним обладнанням, ікрою і килимами. У 2004 р уряд США оголосив про співпрацю американських вчених з іранськими вченими [29].

У 2005 р уряд Ахмадінежада прийняв рішення відновити програму збагачення урану, яка була скасована Хатамі. У відповідь уряд США ввів нові санкції проти іранських банків, компаній і приватних осіб, пов'язаних з ядерною і оборонною промисловістю Ірану.

У червні 2006 р штат Флорида заборонив будь-які дослідницькі проекти американських вчених в Ірані. Також Іран припинив продаж нафти США, Великобританії (у 2012 р) і Європейського Союзу (далі - ЄС) (В 2013 р) у відповідь на санкції.

У липні 2015 р президентом Хасаном Рухані була укладена «ядерна угода», що представляє собою домовленість Ірану і шести міжнародних посередників. США, ЄС і ООН в обмін на обмеження ядерних досліджень в Ірані скасували санкції.

Початком ядерної програми США є спільна програма Ірану і США, яка стартувала в 1969 р. Дана програма була частиною програми «Атом для світу», оголошеної президентом США Д. Ейзенхаузером. Пізніше Німеччина і Франція також брали участь у розвитку атомної енергетики Ірану [25].

Результатом роботи Ірану над ядерною програмою стали дискусії різної спрямованості по всьому світу, результатом чого стали повторно накладення економічних санкцій з боку США та ЄС [6].

Результатом поступок з боку Ірану стало оголошення США про зняття санкцій. З 2016 року було об'явлено про звільнення від санкцій 59 фізичних осіб, 385 підприємств, 77 літаків і 227 суден (в їх числі нафтові танкери). Результатом часткового скасування санкцій стали суттєві зміни в іранському енергетичному секторі, які забезпечили нове сприятливе середовище для міжнародних інвестицій [41]. Через рік після так званої «ядерної угоди» 3 лютого 2017 року було оголошено про нові санкції з боку США проти Ірану новою адміністрацією Дональда Трампа. Проти 17-ти компаній були прийняті обмежувальні заходи через їх участь в розробці і виробництві балістичних ракет.

У 2018 року президент США Дональд Трамп оголосив, що США вийшли з ядерної угоди і відновили санкції проти Ірану.

Дональд Трамп оголосив, що США вводять жорсткі санкції щодо нафтового і фінансового секторів Ірану, причому перший період нових санкцій

торкнеться автомобільного сектору Ірану, торгівлі золотом та іншими металами. Дата відновлення санкцій була призначена на 7 серпня 2018 р [25].

Метою другого блоку санкцій був енергетичний сектор Ірану, транзакції, що мають відношення до вуглеводневої сировини, і транзакції, пов'язані з центральним банком Ірану.

Іраном, в свою чергу, було зроблено офіційну заяву, відповідно до якої Тегеран буде дотримуватися умов щодо ядерної програми в разі компенсації шкоди, вже нанесеної йому санкціями США. З 7 серпня 2018 року в ЄС вступив в дію документ (Блокуючий пакет угод), положення якого оговорюють варіанти захисту європейських компаній від впливу екстериторіальних санкцій США.

Велика частина санкцій проти Ірану введена в 1979-1995 рр. і 2006-2013 рр. Санкції негативно позначилися на економіці Ірану, оскільки в ці періоди відносини Ірану з більшістю країн світу були перервані. Вплив загрози санкцій якісно і кількісно відрізняється від введених санкцій. Хоча введені санкції скорочують потік торгівлі між відправником і його об'єктом, загроза санкцій зростає [1]. Всякий раз, коли США оголошували про будь-які нові санкції, Іран стикався з більш високою інфляцією, ніж до введення санкцій. У разі аналізу впливу санкцій на економіку Ірану необхідно розділити період санкцій на 5 підперіодів [38].

1) 1950-1979 рр. - санкції, введені в період правління Пехлеві. Санкції проти Ірану були введені Сполученим Королівством та підтримані США в зв'язку з націоналізацією Англо-іранської нафтової компанії, що належала британському уряду. У цей період введені санкції не мали значного впливу на економіку Ірану в основному завдяки великим запасам нафти і природного газу.

2) 1979-1995 рр. - санкції, введені відносно Ісламської Республіки Іран. Перші санкції цього періоду були введені США проти Ірану в зв'язку з захопленням американського посольства групою радикальних студентів в Тегерані (1979-1981 рр.), потім іракська армія вторглася в Іран. У зв'язку з цим

уряд США посилює санкції проти Ірану (1980 р). Санкції, введені в цей період, зробили негативний вплив на економіку Ірану, оскільки були перервані економічні відносини Ірану з більшою частиною світу.

3) 1995-2005 рр. Під час правління Хатамі санкції проти Ірану були знижені. Для даного періоду характерні реформи і спроби встановлення дружніх відносин з іншими країнами світу.

4) 2005-2013 рр. Більшість санкцій, введених проти Ірану в період президентства Махмуда Ахмадінежада, були аналогічні санкціям, запровадженим в перші роки існування Ісламської Республіки Іран (1979-1995 рр.). Вплив цих санкцій на економіку Ірану було негативним. Економічні відносини Ірану в другому періоді знову обірвалися з більшою частиною світу, коли уряд Ахмадінежада вирішило відновити програму збагачення урану в Ірані в 2005 р [37].

5) 2013-2018 рр. Період президентства Хасана Рохані, який, як і Хатамі, намагався відновити зв'язок Ірану зі світом, підписавши ядерну угоду з 6-тю світовими державами. Після укладення ядерної угоди всі санкції ООН і ЄС щодо Ірану були зняті. У перший рік ядерної угоди (2015 р) санкції США проти Ірану були зняті, але через 2 роки (2017 р) США вийшли з ядерної угоди і ввели нові санкції проти Ірану.

Жорсткі міжнародні санкції були введені відносно Ірану в 2006-2015 рр. в період відновлення ядерної програми. У період міжнародних санкцій Іран мав негативне зростання ВВП в 2012 р, 2013 р і 2015 р. Санкції, введені проти Ірану в період правління Пехлеві, не вплинули на економіку Ірану, і завдяки націоналізації нафтової компанії, проведеної прем'єр-міністром Ірану доктором Мосаддиком, Іран отримав свої нафтогазові доходи.

Велика частина санкцій, введених в період 1979-2019 рр., Надали більше негативне, ніж позитивне вплив на економіку Ірану.

У період санкцій Іран проводив політику встановлення незалежності в області технологій, промисловості та інших областях. В області виробництва, проводилася політика локалізації, в області економіки і фінансів Іраном була

створена національна система кредитних карт «Шетаб» і підписані угоди про двосторонньому грошово-кредитній системі з Вірменією і Туреччиною.

Санкції 1979-1995 рр. і 2006-2013 рр. надали найбільш негативний вплив на іранську економіку, оскільки економічні відносини Ірану з більшістю країн світу були перервані. Узагальнюючи все вищесказане можна констатувати, що, з одного боку, санкції проти Ірану призвели до інновацій і, отже, дали позитивний ефект. З іншого боку, повне або часткове переривання відносин Ірану з більшою частиною світу мало вкрай негативні наслідки для економіки Ірану [22].

США стали вводити їх з осені 2018 року. Перший пакет санкцій торкнувся понад 700 фізичних осіб, різних компаній, зокрема 50 іранських банків. Серед банків, щодо яких були введені санкції, - контролюємий КВІР «Ansar Bank», а також його біржовий підрозділ «Ansar Exchange». Вони допомагали обмінювати через мережу посередницьких організацій іранські ріали на долари і євро. Санкціями були порушені базуються в ОАЕ компанії «Sakan General Trading», «Lebra Moon General Trading», «Naria General Trading» і іранська «Hital Exchange», які перевели близько 800 млн. дол. В «Ansar Exchange», а також турецька компанія «Atlas Doviz», пов'язана з «Ansar Exchange» [36].

У 2018 році була введена заборона США на продаж Ірану готівкових доларів, золота та інших дорогоцінних металів, на угоди в іранських ріалах і т.д., що могло б полегшити проведення фінансових операцій. Згодом санкційні списки постійно доповнювалися. До 2020 року не залишилося жодної галузі, жодної більш-менш великої компанії, проти яких не були б введені санкції. США постійно посилювали режим санкцій навіть щодо тих об'єктів і суб'єктів, які перебували під санкціями раніше.

Наприклад, в травні 2019 року США ввели санкції, які були спрямовані як проти іранських металургійних виробничих компаній, так і проти імпортерів іранської металів. Цей захід негативного впливу на іранську

економіку вельми дієвий, так як в нафтовому експорті метали займають досить значне місце - 9-10% його обсягу [38].

Вже 10 січня 2020 року було введено нові санкції проти металургійних компаній Ірану, в основному проти компаній, що займаються виробництвом сталі на умовах прямого відновлення заліза, тобто сталей високої якості, що користуються попитом на світовому ринку. Було заявлено про введення 17 особливих санкцій проти іранських найбільших виробників сталі, трьох, які базуються на Сейшельських островах організацій і одного судна, пов'язаного з транспортуванням металів. Санкційні заходи торкнулися торгової компанії «Panchel Trading Beijing Co. Ltd.», яка закупувала сталеві сляби у іранської металургійної компанії «Мобарек», що є одним з найбільших на Близькому Сході виробників сталі.

Під санкції потрапили металургійні компанії «Saba Steel», «Hormozgan Steel», «Oxin Steel», «Khorasan Steel», «Kaveh Steel», «Khouzestan Steel», найбільші в Ірані і в регіоні гірничодобувні компанії «Гольхар», «Чадормалу» та інші. Під санкції потрапила і одна з Омана компаній, через яку здійснювався експорт сталеливарної продукції Хузестанського металургійного комплексу [37]. Крім підприємств по виробництву продукції основної металургії 10 січня 2020 року було введено також санкції і проти іранських компаній по виробництву міді і алюмінію. У їх число потрапили такі великі компанії, як Іранська алюмінієва компанія, недавно введена в лад компанія з випуску алюмінієвої продукції «Аль-Махді» і найбільша в регіоні іранська компанія з виробництва міді.

Санкції 10 січня 2020 року значною мірою були відповіддю на вжиті Іраном заходи у відповідь на вбивство 3 січня 2020 року глави «Кодс» - підрозділи КВІР, чинного за межами Ірану, Касема Сулеймані. Оскільки вони мали в основному політичний характер, то торкнулися і значущі політичні фігури. У їх число потрапив і брат Касема Сулеймані, який очолює ополчення «Басідж», Голамреза Сулеймані, секретар Вищої ради безпеки Алі Шамхані, секретар одного з вищих органів влади - Ради по визначенню доцільності

Мохсен Резаї, а також один з керівників КВІР Мохаммад Реза Нагді, до 2016 року очолював «Басідж». Проти КВІР санкції були введені раніше, так як ще 8 квітня 2019 року Д. Трамп оголосив цю структуру терористичною організацією.

Прагнення Хасана Роухані обмежити політичний, військовий та економічний вплив КВІР стало після цього все виразніше натрапляти на оцінку рахбара Алі Хаменеї КВІР як основної опори режиму. Мохаммад-Алі Джаафарі, який очолював КВІР більше 11 років, був замінений Хоссейном Саламі, ідеологічно ближчим Алі Хаменеї [41]. Корпус став зміцнюватися молодими кадрами, прихильниками лінії рахбара.

Санкції глибоко вплинули на повсякденне життя громадян Ірану. Це призвело до широкого розчарування та невдоволення громадськості. Рівень інфляції різко зріс, а товари першої необхідності стали дефіцитними, до того ж купівельна спроможність пересічного іранця знизилася.

Багато пересічних людей відчувають себе під перехресним вогнем геополітичних суперечок, над якими вони майже не мають контролю. Хоча санкції спрямовані на політичну еліту, їхній вплив на ціни на продукти харчування, доступність ліків, а також можливості працевлаштування зробив життя більш делікатним для середнього/нижчого класу. Це підживлює обурення не лише проти західних держав (що розглядається як колективне покарання), але й проти уряду Ірану за нездатність захистити своє населення від економічних труднощів. Урядовий наратив про «економіку опору» та непокору західному тиску часто суперечить реальності громадян, які стикаються з втратою робочих місць, закриттям підприємств та зниженням рівня життя.

Дещо іронічно, що зовнішні економічні санкції, спрямовані на послаблення жорстких політичних фракцій Ірану, лише в деяких випадках дійсно посилили їхню владу. Часто авторитарні правителі використовують цю політику як виправдання для посилення свого контролю, стверджуючи, що іноземні сили економічно атакують країну. Використовуючи цей наратив,

вони здатні придушувати опозицію всередині країни, відсувати реформаторські ідеї на другий план та розпалювати націоналістичні настрої під приводом захисту незалежності країни. Санкції розглядаються як велика жертва в боротьбі проти того, що вони сприймають як західну верховенство, тоді як будь-яка критика характеризується як зрада. Природно, це призводить до конфліктів, які були викликані санкціями. У політичній системі ворожість до Заходу стає стратегічною перевагою, коли лідери зображують будь-які контакти із західними країнами як нерозумні або ризиковані. Значний дипломатичний прогрес став ще складнішим в результаті такого типу риторики, яка придушила внутрішньополітичний прогрес і зменшила силу більш поміркованих голосів.

За останні 20 років в Ірані відбулася низка сильних протестних рухів, усі з яких були криками роздратування населення, яке бореться зі зростаючою соціальною нерівністю, політичними репресіями та економічним спадом. Ці демонстрації ще не відбулися за одну ніч, а радше є результатом тривалого кипіння (або тривалого кипіння) розчарувань, що базуються на більшій боротьбі за свободу, справедливість та гідність і часто провокуються конкретними інцидентами.

У 2009 році мільйони людей вийшли на вулиці в рамках того, що стало відомим як Зелений рух, обурені те, що багато хто вважав сфальсифікованими результатами президентських виборів. Вулиці Тегерана та інших міст були заповнені мирними демонстрантами, які вимагали прозорості, справедливості та демократичних реформ. Рух був зустрінутий жорсткими репресіями, а сповнені надії скандування «Де мій голос?» були заглушені звуками репресій.

Десять років потому, у 2019 році, іранці знову повстали — цього разу у відповідь на раптове та різке зростання цін на паливо. Економічний тиск став нестерпним, особливо для сімей робітничого класу, які вже й так боролися під тягарем санкцій, безробіття та інфляції. Протести швидко поширилися по всій країні, громадяни висловлювали обурення не лише через паливо, а й через корупцію, нерівність та відчуття, що їх не почують. Уряд відповів

смертоносною силою, за повідомленнями, убивши сотні людей за лічені дні та відключивши доступ до Інтернету, щоб запобігти тому, щоб зовнішній світ став свідком жорстокості.

Потім настав 2022 рік; ознаменував кардинальну зміну, яка закарбувалася в загальній пам'яті країни. Кампанія, не схожа на жодну іншу, була розпочата смертю Махси Аміні, яку заарештувала поліція моралі за нібито порушення жорсткого кодексу одягу Ірану для жінок. Йшлося про десятиліття систематичного гноблення (особливо жінок), а не лише про одне втрачене життя. «Жінка, життя, свобода» стала новим гімном, який наповнив вулиці Ірану. Протести втілювали молоді люди, зокрема жінки, які ризикували всім заради майбутнього, в якому вони могли б жити вільними від цих утисків, що руйнують життя багатьох.

Кожна хвиля протесту несла свою власну іскру, але всі вони мають спільне паливо, і це дедалі більш відчайдушне населення, роздратоване авторитарним режимом, який виявляє мало толерантності до інакомислення. Економічні санкції лише загострили кризу, посилюючи труднощі повсякденного життя безробітням, зростанням цін та зменшенням можливостей. Люди протестують не лише проти підвищення цін на пальне чи фальсифікацій на виборах, вони вимагають гідного життя, політичного голосу та поваги до прав людини. Однак іранський уряд знову і знову реагує швидкими та часто жорстокими репресіями. Вони реагують масовими арештами, відключеннями інтернету, стеженням, залякуванням та, на жаль, втратою життів. Незважаючи на ризики, дух опору все ще існує. З кожним протестом іранці продовжують відстоювати своє право бути почутими, жити вільно та формувати своє майбутнє.

Хоча санкції залишалися в силі за президента Джо Байдена, їх застосування стало м'якшим. В результаті до 2024 року Іран почав швидко відновлювати експорт нафти, який до літа минулого року зріс до 1,9 мільйона барелів на добу. Це породило сподівання поступове відновлення економіки. Однак повернення Трампа до Білого дому у січні 2025 року ознаменувало нову

хвилю погроз. Першого місяця свого перебування при владі Трамп дав Ірану двомісячний термін на поступки або жорстку відповідь.

2.3. Оцінка ефективності дипломатичних механізмів у запобіганні війні

Відносини між США та Іраном, як і раніше, ґрунтуються на взаємній ворожості, стратегічній недовірі та ідеологічних розбіжностях. Однак сучасна регіональна та міжнародна динаміка підштовхує обидві сторони до обережної переорієнтації, віддаючи перевагу непрямій дипломатії, а не відкритій конфронтації. Тегеран продовжує розглядати Вашингтон через призму політики стримування, що реалізується за допомогою санкцій, військової присутності та регіональних альянсів. Проте, близькосхідні альянси, що змінюються, такі як Авраамові угоди 2020 року, зближення Саудівської Аравії та Ірану і ширша тенденція до деескалації створили більш мінливу геополітичну обстановку. У цьому контексті Іран прагне позиціонувати себе як центрального регіонального гравця, який управляє багатополярним Близьким Сходом, що перебудовується.

Дипломатичні ініціативи все частіше спрямовуються тихими каналами. Офіційна дипломатія, така як переговори щодо СВПД, зайшла в глухий кут, поступившись місцем закулісним комунікаціям за сприяння нейтральних сторін, таких як Оман і Катар. Спадщина успішних неформальних переговорів, таких як переговори в Омані у 2013 році, що призвели до прийняття Спільного всеосяжного плану дій (СВПД) у 2015 році, наголошує на важливості дипломатії другого треку. Останні обміни думками між США та Іраном у Маскаті також відображають взаємну «стратегічну втому» – концепцію, сформульовану Сейедом Хоссейном Мусавіаном – оскільки обидві сторони усвідомлюють неприйнятну ціну неконтрольованої ескалації. Гучні інциденти, такі як вбивство Касема Сулеймані у січні 2020 року, як і раніше,

визначають межі, але також сприяли загальному прагненню уникати прямого конфлікту.

Першим фактором, який створив труднощі для ядерних переговорів між США та Іраном, був американський примус та іранська конфронтація, які загострили напруженість та підірвали довіру між обома сторонами. Американський примус полягав у посиленні економічних санкцій проти Ірану, навіть після обіцянки призупинити їх під час переговорів, та погрози військовими діями з боку Ізраїлю та Сполучених Штатів, якщо угода не буде досягнута. Невдовзі після початку свого другого терміну на початку лютого 2025 року президент США Дональд Трамп уповноважив своїх військових радників атакувати Іран, якщо той його вб'є. Він також підписав виконавчий указ, який відновив кампанію максимального тиску на країну, яка не повністю припинилася за його попередника Джо Байдена.

На початку березня Трамп нібито у примусовій манері надіслав листа Верховному лідеру Ірану Алі Хаменеї, давши йому шістдесят днів на укладення ядерної угоди або зіткнення з серйозними наслідками у вигляді військових ударів. Тегеран спочатку відповів на лист Трампа, відмовившись від переговорів з Вашингтоном та погрожуючи йому та Ізраїлю військовими діями, якщо вони нападуть на Іран. Конфронтаційна відповідь Тегерана ще більше посилила напруженість з Вашингтоном. Це спровокувало Трампа запровадити більше санкцій, пообіцяти припинити експорт нафти з Ірану та знову погрожувати військовими діями.

Хоча американський примус посилив напруженість з Іраном, він також стимулював Тегеран сісти за стіл переговорів. Незважаючи на свої зухвалі заяви, Хаменеї змінив курс на переговорах до кінця березня після того, як його радники попередили його, що подальші санкції США та військові удари ризикують повалити режим.

З початку війни в Газі 7 жовтня 2023 року Іран зазнав стратегічних невдач у вигляді ескалації напруженості з Ізраїлем та Сполученими Штатами, деградації посередників та партнерів у всьому регіоні, а також швидкого

падіння Башара Асада та його режиму в Сирії. Деякі вчені та аналітики назвали ці події «*annus horribilis*» для Ірану. З огляду на ці обставини, Хаменеї поступився, погодившись на переговори.

Хоча американський примус створив дипломатичні можливості з Іраном, продовження цього примусу в поєднанні з іранською конфронтацією призвело до загострення ворожнечі перед першим раундом переговорів.

Хоча американський тиск створив дипломатичні можливості для відносин з Іраном, продовження цього тиску в поєднанні з іранською конфронтацією призвело до загострення ворожнечі напередодні першого раунду переговорів. На початку квітня, ще до запланованого початку переговорів і навіть після того, як обидві сторони погодилися на переговори, напруженість ще більше загострилася. Трамп оголосив, що Ізраїль очолить атаку на ядерну програму Ірану, якщо вона не буде повністю ліквідована. Іранські чиновники потім вигнали інспекторів Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ) та погрожували побудувати більше атомних електростанцій та отримати ядерну зброю. Як і очікувалося, такі заяви викликали тривогу у Вашингтоні, Тель-Авіві та інших столицях.

Під час другого раунду переговорів у Римі 19 квітня Сполучені Штати відхилили пропозицію Ірану інвестувати в його ядерний сектор. Потім, під час третього раунду в Маскаті 26 квітня, Вашингтон знову спробував запровадити шістдесятиденний термін для досягнення дипломатичної угоди та уникнення військових дій. Тегеран сприйняв цей термін як необґрунтований через глибоку недовіру, що існувала між обома сторонами, та той факт, що їм знадобилося кілька місяців, щоб домовитися та підписати ядерну угоду з Іраном, офіційно названу Спільним всеохоплюючим планом дій (СВПД), між 2014 та 2015 роками.

Під час третього раунду відмова Ірану від терміну та його наполягання на частковому знятті санкцій перед знищенням або відправкою запасів високозбагаченого урану змусили адміністрацію Трампа подвоїти тиск. Вони

зробили це, посиливши вторинні санкції та знову попередивши Іран про військові удари, якщо наступний раунд не дасть результатів.

У відповідь Тегеран відклав четвертий раунд переговорів. Як і в минулому, він також зухвало підтримав скандування «смерть Америці» та погрожував Сполученим Штатам та Ізраїлю військовими діями, якщо вони нападуть на Іран. Тим часом Трамп образив іранців усіх політичних переконань, оголосивши, що уряд США перейменує Перську затоку на Перську затоку, навіть якщо він зрештою відмовиться від цього плану.

Після четвертого раунду переговорів у Маскаті 11 травня адміністрація Трампа продовжила тиск. Хоча вона обіцяла призупинити санкції під час переговорів, вона запровадила ще більше санкцій проти Тегерана в сферах ядерних досліджень та балістичних ракет. Пізніше того ж місяця Іран засудив американські санкції та знову заявив, що удари Ізраїлю по ньому зустрінуть «руйнівну та рішучу відповідь».

Після п'ятого раунду переговорів у Римі 23 травня адміністрація Трампа нарешті призупинила санкції на початку червня. Пауза мала на меті прояв доброї волі, щоб переконати Тегеран прийняти пропозицію щодо угоди. Однак через кілька днів адміністрація запровадила вторинні санкції проти кількох десятків іранських осіб та компаній, що сприяло тому, що Іран відхилив пропозицію.

Після того, як Тегеран відхилив пропозицію, і навіть за умови шостого раунду переговорів, запланованого в Маскаті на 15 червня, американський тиск перейшов у фазу підготовки до військових дій. У своїх промовах та заявах Трамп застеріг Тегеран за те, що він став більш агресивним у переговорах, і висловлював меншу впевненість у досягненні угоди. Він також попередив, що війна між Ізраїлем та Іраном стає дедалі ймовірнішою та призведе до значних жертв. Повідомляється, що Трамп розглянув низку варіантів від Центрального командування США (CENTCOM) щодо американської атаки на Іран у разі застою або провалу переговорів. Американські військові підготувалися до такого сценарію, евакуювавши персонал та перемістивши обладнання з

посольств та баз у Бахреїні, Іраку та Кувейті. Тим часом Іран провів власну військову підготовку, посиливши свою протиповітряну оборону та імпортуючи китайське паливо для балістичних ракет. Тегеран знову ж таки, відповідно до своєї конфронтаційної позиції, попередив, що якщо ядерні переговори проваляться і виникне військовий конфлікт, він атакуватиме американські бази в регіоні.

13 червня американський тиск завершився авіаударами Ізраїлю по Ірану, що стали першим залпом Дванадцятиденної війни. Хоча адміністрація Трампа спочатку наполягала на своїй невзаємодії, пізніше повідомлялося, що Сполучені Штати дали Ізраїлю мовчазну згоду на здійснення атаки, обмінюючись розвідувальними даними та надавши іншу допомогу. Згодом Трамп заявив, що підтримує атаку, і виправдав її тим, що шістдесятиденний термін для угоди минув. Він також закликав прем'єр-міністра Ізраїлю Біньяміна Нетаньягу продовжувати атаки на Іран.

Водночас Трамп попередив, що атака може підірвати зусилля щодо обмеження ядерної програми Ірану, і висловив сподівання, що дипломатичної угоди з Тегераном все ще можна досягти. З цією метою Трамп обговорив з Тегераном можливість відновлення ядерних переговорів та запобігання подальшому конфлікту. Однак він зробив це у примусовій манері, використовуючи перспективу американських військових дій як важіль тиску, щоб вимагати від Ірану безумовної капітуляції.

Багато хто в Ірані вважав, що Вашингтон навмисно обдурих Тегеран і вів з ним переговори недобросовісно, використовуючи переговори як димову завісу для ізраїльських авіаударів. Чи було це сприйняття правильним, воно ще більше підірвало довіру між Сполученими Штатами та Іраном і значно зменшило перспективу дипломатичної угоди або переговорного врегулювання ядерної програми Ірану.

Тим часом Тегеран продовжував свою конфронтаційну позицію, знову погрожуючи атакувати регіональні об'єкти США, якщо той більше втрутиться в конфлікт, що ще більше посилює напруженість між обома сторонами.

Незважаючи на цю загрозу, 21 червня Трамп наказав США завдати ударів за допомогою так званих руйнівників бункерів та крилатих ракет по ядерних об'єктах Ірану у Фордо, Ісфахані та Натанзі. Щоб зберегти обличчя та деескалювати напруженість, Іран через два дні завдав обмеженого та телеграфного удару балістичними ракетами по найбільшій авіабазі Америки в регіоні, Аль-Удейд у Катарі. Після удару та на тлі подальших боїв між Ізраїлем та Іраном 24 червня Трамп закликав до припинення вогню, щоб запобігти повноцінній регіональній пожежі.

Після війни американський тиск продовжився, оскільки Трамп оголосив, що відмовився від усіх зусиль щодо послаблення санкцій проти Ірану. Ця заява з'явилася після того, як Трамп обмінявся образами з Хаменеї щодо наслідків конфлікту, після того як останній продовжував робити конфронтаційні коментарі про те, що Іран може атакувати більше американських баз.

Другим фактором, який зірвав ядерні переговори між США та Іраном, була розбіжність, яка зберігалася між перевагою Вашингтона до прямих та всеохоплюючих переговорів та схильністю Тегерана до непрямих та проміжних. З початку другого терміну Трампа і ще до початку переговорів він висловлював бажання безпосередньо переговорити з Іраном щодо його ядерної програми. Хоча Трамп вимагав, щоб переговори були прямими, Тегеран наполягав на тому, щоб вони були непрямыми, як це було під час застою переговорів з адміністрацією Байдена у 2022 році. Переговори 2025 року зрештою були переважно непрямыми за посередництва Оману, хоча вони іноді містили пряме спілкування між американськими та іранськими посадовцями на чолі зі спеціальним посланником США Стівом Віткоффом та міністром закордонних справ Ірану Аббасом Арагчі.

Також існувала розбіжність між очікуваннями обох сторін щодо переговорів. З одного боку, Трамп прагнув досягти всеохоплюючої угоди, яка була б кращою за СВПД, після того, як він односторонньо вийшов з неї під час свого першого терміну у 2018 році. Виходячи із заяв Трампа, основою такої угоди було б нульове збагачення, демонтаж ядерної зброї та припинення

підтримки Іраном посередників в обмін на зняття санкцій та нормалізацію відносин зі Сполученими Штатами.

З іншого боку, Іран мав намір укласти проміжну угоду або серію угод, що містили б заходи зміцнення довіри, перш ніж завершити укладення всеохоплюючої угоди. Ще на першому раунді переговорів у Маскаті 12 квітня Тегеран продемонстрував свою перевагу такому типу угоди, представивши триетапний план, який містив взаємні поступки на поступовій основі. Як перший крок за планом, Тегеран мав би тимчасово знизити рівень збагачення до 3,67 відсотка для цивільних або мирних цілей, а Вашингтон мав би розморозити фінансові активи Ірану та дозволити його експорт нафти. На другому етапі Іран назавжди припинить збагачення урану на високому рівні, відновить інспекції МАГАТЕ та впровадить Додатковий протокол до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), який дозволяє проводити раптові інспекції на незаявлених об'єктах. В обмін на це Сполучені Штати скасовуватимуть деякі санкції та переконують європейських, або країн-учасниць ЕЗ, підписантів СВПД не активувати санкції ООН проти Тегерана, які мали набути чинності після призупинення дії угоди. Як третій крок, Іран переведе свої запаси високозбагаченого урану третій країні, а Вашингтон скасує решту санкцій. Крім того, Конгрес США схвалить угоду, щоб її не можна було змінити або скасувати виконавчим указом, як це зробив Трамп із СВПД у 2018 році. Якщо Вашингтон пообіцяє припинити свою кампанію максимального тиску, Іран деескалює регіональну напруженість, роззброївши та демобілізувавши своїх посередників, включаючи ХАМАС, Хезболлу, Аль-Хашд аш-Шаабі та хуситів.

Третім ускладнюючим фактором був американський максималізм щодо рівнів збагачення урану та запасів урану в Ірані. Протягом п'яти раундів переговорів Вашингтон займав максималістську позицію нульового збагачення проти відсутності озброєння, що було неприйнятним для Тегерана. Як підписант ДНЯЗ, Іран вважав себе таким, що має суверенне право збагачувати уран для цивільних або мирних цілей, навіть якщо він

перевищував ці рівні після виходу Трампа з СВПД. У своєму листі до Хаменеї на початку березня Трамп вимагав, щоб Тегеран припинив збагачення урану, демонтував ядерну програму та припинив підтримку регіональних посередників в обмін на послаблення санкцій та нормалізацію відносин. Американський максималізм продовжився на початку квітня перед першим раундом переговорів, коли Трамп оголосив, що Ізраїль нападе на Іран, якщо той не демонтує свою ядерну програму.

Як і у випадку з рівнями збагачення Ірану, Сполучені Штати зайняли максималістську позицію щодо своїх запасів високозбагаченого урану. Під час третього раунду переговорів Вашингтон наполягав, що не скасовуватиме жодних санкцій, доки ці запаси не будуть ліквідовані або експортовані. Згідно із запропонованим Іраном триетапним планом, Тегеран хотів, щоб Вашингтон скасував деякі санкції як тимчасовий крок та захід зміцнення довіри в обмін на припинення Іраном високорівневого збагачення урану, відновлення інспекцій МАГАТЕ та виконання Додаткового протоколу до ДНЯЗ. Лише після цього Іран мав знищити запаси або передати їх третій країні в обмін на скасування Сполученими Штатами решти санкцій. До того часу Тегеран наполягав на збереженні запасів на випадок, якщо Вашингтон не виконає перші два етапи плану.

Під час четвертого раунду переговорів, у максималістській манері, Сполучені Штати відхилили пропозицію Ірану створити спільний консорціум зі збагачення ядерних ресурсів з арабськими державами та американськими інвестиціями як альтернативу демонтажу ядерної програми

Четвертим і останнім фактором, який перешкоджав ядерним переговорам між США та Іраном та посилив напруженість між обома сторонами, був вплив і втручання Ізраїлю та Конгресу США. На початку квітня, перед першим раундом переговорів, Нетаньяху вплинув на Трампа, щоб той оголосив, що Ізраїль атакуватиме ядерну програму Ірану, якщо вона не буде повністю демонтована. Цю вимогу назвали «лівійською моделлю» на честь покійного лівійського лідера Муаммара Каддафі, який погодився на

демонтаж до того, як його режим був повалений втручанням НАТО та місцевим повстанням. Ця заява посилила напруженість з Тегераном, оскільки вона не лише відкидала право Ірану збагачувати уран та підтримувати мирну програму в рамках ДНЯЗ, але й висловлювала бажання змінити режим.

Ізраїльські авіаудари стали не лише перешкодою для ядерних переговорів між США та Іраном, але й для режиму нерозповсюдження в цілому. Після Дванадцятиденної війни, 2 липня, Іран офіційно призупинив свою співпрацю з МАГАТЕ. Це сталося після того, як МАГАТЕ вперше за двадцять років проголосувало за осуд ядерної програми Ірану за порушення ДНЯЗ. Тегеран засудив голосування як політично мотивоване та легітимізацію ізраїльських ударів за день до їх початку. Він також підозрював, що МАГАТЕ поділилося секретною та конфіденційною інформацією про іранські ядерні об'єкти зі Сполученими Штатами та Ізраїлем. Хоча Іран порушив ДНЯЗ, збагачуючи уран на рівнях, що перевищували необхідні для цивільних або мирних цілей, він сприйняв удари по ядерних об'єктах, що перебували під охороною та наглядом МАГАТЕ, як порушення міжнародного права.

Призупинення Іраном співпраці з МАГАТЕ може бути можливою прелюдією до виходу з ДНЯЗ та перетворення його ядерної програми на зброю. Ці кроки були б ризикованими, оскільки вони, ймовірно, спровокували б подальші військові дії з боку Ізраїлю та Сполучених Штатів. У дні та тижні після війни припинення вогню між Іраном та Ізраїлем залишалося нестійким, тоді як Трамп погрожував знову атакувати, якщо Тегеран відновить та відремонтує програму. Деякі аналітики навіть вважали, що новий ізраїльський удар до кінця року є ймовірним. Окрім можливості чергової війни з Ізраїлем та Сполученими Штатами, Іран зіткнувся з реальністю того, що ЕЗ поновила санкції ООН, які були зняті відповідно до СВПД і мали закінчитися в середині жовтня, – те, до чого Вашингтон тиснув на європейців з самого початку переговорів.

Сьогодні можна констатувати, що уряд Д. Трампа проводить щодо Ірану політику в традиційному для республіканських адміністрацій стилі. Його

спроба розширити роль силової складової у рамках концепції максимального тиску”, зважаючи на все, не принесла результату: на застосування сили Іран почав реагувати тими самими засобами, що суттєво підвищує ризики прямого військового зіткнення, масштаб ескалації якого малопередбачуваний.

Іран також прагне усунути ризики, пов'язані із прямою конфронтацією зі США. Однак мінімізація силової складової у рамках американської “кампанії максимального тиску” не означає скорочення інструментарію жорсткого на Іран економічними засобами. При тому, що Вашингтон і Тегеран публічно наполягають на незмінності своїх протилежних підходів до СВПД, дія «задушливих» санкцій» може змусити Іран розпочати переговори з метою розробки оновлених угод (СВПД-2) у форматі P5+1. Прихильність Ірану тактиці «героїчної гнучкості»² можуть зберегтися як мінімум на термін президентства Х. Роухані, що залишається.

Усередині країни Тегеран стикається з зростаючими проблемами: економічною стагнацією, девальвацією національної валюти, зростаючим суспільним невдоволенням і невирішеним питанням про наступника Верховного лідера Хаменеї. Цей тиск стимулює зовнішню стабілізацію та знижує інтерес до регіональних авантур. Тим часом, стратегічні пріоритети Ірану все більше визначаються економічними устремліннями, зокрема експортом енергоносіїв та торговим партнерством з Китаєм, Росією та сусідніми державами. Регіональні зміни, такі як наполегливість Туреччини у Сирії та переорієнтація регіональної політики Росії, додатково впливають на стратегічні розрахунки Ірану.

Вашингтон зі свого боку прагне підтримувати делікатний баланс. В умовах скорочення військової присутності на Близькому Сході та криз на Україні та Тайвані, які потребують уваги, США переглядають свій підхід до Ірану, орієнтуючись не на політику умиротворення, а головним чином на вивірене стримування та керований діалог. Навіть якщо Тегеран вважає підтримку США Ізраїлю глибоко упередженою, він визнає, що Вашингтон

грає вирішальну роль у запобіганні ескалації, особливо в умовах тиску на Тель-Авів, вимагаючи від нього стриманості в умовах напруженості.

Подвійна стратегія адміністрації Байдена (дипломатична взаємодія у поєднанні зі стратегічним тиском) включала посередників з країн Перської затоки, які попереджали Тегеран, одночасно заохочуючи непрямий діалог. Це перегукується з методами управління конфліктами у стилі холодної війни, коли для запобігання відкритому конфлікту використовувалися сигнали, негласні правила та посередництво третьої сторони. Нещодавні дискусії в Маскаті свідчать про те, що і уряд Пезечкіана, і адміністрація Трампа надають перевагу двозначності та неформальні домовленості публічним зобов'язанням, що дозволяє тестувати пропозиції та оцінювати наміри без обмежень офіційної дипломатії.

Більше того, регіональна фрагментація змінює вигляд «Осі опору». Ослаблення «Хезболли», падіння Асада та посилення сунітського керівництва в Сирії на чолі з Ахмадом аш-Шараа, а також втрати ХАМАС змусили Тегеран переглянути свої регіональні важелі впливу. Нездатність Ірану гарантувати вплив «Хезболли» в Лівані або режим Асада в Сирії є різким скороченням стратегічного впливу Тегерана, надаючи Вашингтону більш вагомий важелі впливу на переговорах.

Незважаючи на цю вразливість, Іран навряд чи відмовиться від своїх ідеологічних засад. Однак, схоже, він усе більш готовий до обмеженої, транзакційної дипломатії, яка відповідає національним інтересам. Це включає співпрацю з гуманітарних питань, обміни ув'язненими та, можливо, ядерні гарантії. Для США та Європейського союзу це відкриває шлях до угод з конкретних питань, що дають змогу уникнути пасток надмірно амбітних, всеосяжних угод.

Зрештою, нинішня динаміка відносин між США та Іраном — це не нормалізація, а ворожість, що керується. Обидві країни усвідомлюють небезпеку прорахунку. Відсутність офіційних дипломатичних відносин збільшує ризик ескалації, але також робить посередництво третьої сторони та

закулісну дипломатію ще більш критично важливими. Збереження цієї крихкої розрядки залежить від здатності кожної сторони зберігати стриманість, уникати провокацій та використовувати неформальні інструменти взаємодії.

Політика «максимального тиску» Трампа у поєднанні зі змінною регіональною динамікою створила для Ірану значне дипломатичне та економічне навантаження, зрештою змусивши Тегеран повернутися за стіл переговорів. Іран загалом вважав за краще вести переговори в рамках цього відновленого процесу, використовуючи Оман як посередник. На противагу цьому, Сполучені Штати дотримувалися іншого дипломатичного підходу, відкрито заявляючи у тому, що прямі контакти іноді мали місце. Така розбіжність у методології створила певну інформаційну асиметрію та виявило фундаментальні відмінності у переговорних стратегіях двох сторін.

У поточному раунді переговорів Сполучені Штати прагнуть більш всеосяжної та довгострокової угоди, яка не лише обмежить ядерну діяльність Ірану, а й торкнеться його програми балістичних ракет та регіонального впливу. Вашингтон вимагає повного припинення іранської діяльності зі збагачення урану, демонтажу його передової інфраструктури центрифуг та закриття всіх потенційних шляхів виробництва ядерної зброї. Крім того, Вашингтон наполягає на тому, щоб підтримка Іраном регіональних проксі-груп, таких як ХАМАС, «Хезболла» та хусити, була включена до переговорів.

Однак Іран продовжує стверджувати, що його право на збагачення урану є «невід'ємним», як це було заявлено Верховним лідером Алі Хаменеї, і наполягає на тому, що його ядерна програма має виключно мирні цілі. Тегеран рішуче відкидає будь-які вимоги, що виходять за межі обмежень, встановлених у початковому СВПД, і наполягає на тому, що його програма балістичних ракет та регіональна політика не повинні бути предметом ядерних переговорів. Головною метою Ірану залишається зняття економічних санкцій та забезпечення гарантій економічної вигоди, яку це спричинить.

У умовах різкі розбіжності у переговорних стратегіях і пріоритетах сторін посилюють складність і крихкість процесу. Постійні побоювання

Ізраїлю щодо безпеки зумовили необхідність включення Сполученими Штатами аспектів регіональної безпеки у будь-яку потенційну угоду.

Майбутнє американо-іранських відносин, ймовірно, залишиться невизначеним і визначатиметься виборами, зміною керівництва, регіональними потрясіннями та глобальною перестановкою сил. Однак нинішній момент, що характеризується взаємною втомою, стратегічною переорієнтацією та непрямною взаємодією, дає невеликий, але важливий шанс уникнути циклу ескалації, який характеризував останні два десятиліття.

Висновки до розділу 2

У другому розділі проаналізовано сучасний стан протистояння між США та Іраном і практичне застосування дипломатичних механізмів уникнення воєнного загострення. Досліджено ефективність санкційної політики, переговорного процесу та міжнародного посередництва як основних інструментів стримування ескалації.

Встановлено, що санкції, попри значний економічний тиск на Іран, не забезпечують сталого врегулювання конфлікту без паралельного використання дипломатичних каналів. Найбільш результативним прикладом дипломатичного врегулювання стало укладення Спільного всеосяжного плану дій (JCPOA), який продемонстрував потенціал багатосторонньої дипломатії у зниженні напруженості між сторонами.

Доведено, що роль міжнародних акторів і посередників, зокрема ООН, ЄС та окремих держав, є визначальною у процесі запобігання прямому військовому зіткненню.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

3.1. Можливі сценарії розвитку протистояння у середньостроковій перспективі

Дипломатія США та Ірану, а також реакція регіональних та глобальних гравців на політику США можуть призвести до нових проблем, рішень та дебатів у Конгресі. Якщо переговори призведуть до офіційної угоди щодо ядерної програми Ірану, адміністрація буде зобов'язана подати угоду на розгляд Конгресу відповідно до INARA. Конгрес міг би оцінити ядерну угоду щодо її суті та зважити, чи варто і як взаємодіяти з іншими питань, що викликають занепокоєння Конгресу, таким як регіональна безпека та права людини.

Конгрес міг би здійснювати нагляд за діями виконавчої влади (включаючи зміст та перебіг переговорів) і міг би розглядати заходи підтримки, протидії чи висування умов для ослаблення чи зняття санкцій США проти Ірану. Якщо переговори не приведуть до угоди або завершаться з жорстокістю, Конгресу можуть бути запропоновані рішення про дозвіл, вартість та ймовірні результати воєнних дій США проти Ірану, а також питання, пов'язані з підтримкою США Ізраїлю або інших партнерів США, яким потенційно загрожує Іран.

Залежно від контурів будь-якої угоди, яка може бути матеріалізована, інтереси США та Ізраїлю можуть збігтися або розійтися, особливо якщо ізраїльські офіційні особи оцінять, що Іран може визнати невдачі, які він зазнав у військових обмінах з Ізраїлем минулого року, або що компоненти угоди між США та Іраном не відповідають їх інтересам. На початку 2025 року президент Трамп відхилив ізраїльський план удару по ядерних об'єктах Ірану, який міг розраховувати на підтримку США, хоча консультації між США та Ізраїлем щодо можливого удару можуть активізуватися, враховуючи деякі повідомлення про військові приготування Ізраїлю, що продовжуються.

Станом на травень 2025 року політика США щодо Ірану, очевидно, перебуває на переломному етапі: переговори між США та Іраном можуть

призвести до дипломатичної угоди або не призвести до неї, що може призвести до військових дій США та/або Ізраїлю проти Ірану. Переговори також можуть тривати протягом тривалого часу, можливо, в рамках попередньої угоди. У будь-якому випадку розвиток подій, ймовірно, вплине на Конгрес, включаючи формальні рішення щодо законодавчих актів.

Якщо Сполучені Штати та Іран дійсно досягнуть офіційної угоди, адміністрація повинна буде подати її на розгляд Конгресу відповідно до Закону про розгляд ядерної угоди з Іраном 2015 року (INARA, PL 114-17). INARA наказує, що «не пізніше 5 календарних днів після досягнення угоди з Іраном щодо ядерної програми Ірану президент має надати» текст угоди та різні підтвердження; наказує комітетам Конгресу проводити слухання «при необхідності» на розгляд угоди; та передбачає прискорений розгляд резолюції про несхвалення (за наявності президентського вето) протягом 60-денного періоду розгляду Конгресом.

При оцінці потенційної угоди щодо ядерної програми Ірану і того, чи вона сприяє інтересам національної безпеки США, члени можуть враховувати різні фактори, включаючи те, як обмежуються ядерні запаси Ірану, можливості збагачення та інші аспекти його ядерної програми; тимчасову тривалість цих обмежень; механізми перевірки дотримання Іраном; та думки союзників США та регіональних партнерів.

Одним із найважливіших регіональних партнерів є Ізраїль. Залежно від того, чи буде досягнуто згоди та які її можливі контури, інтереси США та Ізраїлю можуть збігатися або розходитися, особливо якщо ізраїльські офіційні особи (деякі з яких, як повідомляється, виступали за військові дії проти Ірану) вважають, що «ризик бездіяльності вищий», ніж ризики, пов'язані з військовими діями.

Ізраїльські офіційні особи можуть дотримуватися цієї точки зору, якщо вони вважають, що Іран може швидко просунути в питанні створення ядерної зброї, що Іран може компенсувати деякі невдачі, понесені ним в ході військових обмінів з Ізраїлем минулого року (які, як повідомляється, знищили

більшу частину іранських систем ППО і ракетного виробництва). потребам національної безпеки Ізраїлю.

Ізраїльські офіційні особи закликали Іран повністю згорнути свою ядерну програму. Однак, за словами одного аналітика, вони, ймовірно, не очікують на повне згортання програми з боку Ірану і, можливо, сподіваються, що їхні дії призведуть до тупикової ситуації на переговорах, що змусить Сполучені Штати розглянути «інші варіанти».

Іранські лідери, як уже згадувалося, привселюдно відкинули відмову Ірану від можливості збагачувати уран. Тим не менш, іранський уряд може дійти висновку, що недавні невдачі не залишають йому іншого вибору, крім як погодитися на те, що він раніше вважав неприйнятними обмеженнями своєї ядерної програми, можливо, подібно до прийняття Хомейні угоди про припинення вогню з Іраком у 1988 році, яку він назвав «більш смертоносним». 125 Хоча іранський уряд не продемонстрував жодних ознак пом'якшення чи іншої зміни своєї основної опозиції Сполученим Штатам та Ізраїлю, режим також часом ставив самозбереження вище за ідеологію. 126

Якщо переговори з якоїсь причини зірвуться, ймовірність воєнних дій США та/або Ізраїлю проти ядерних об'єктів Ірану може зрости. На початку квітня президент Трамп заявив, що «Ізраїль, очевидно, буде дуже брати активну участь» у такій військовій операції. Пізніше того ж місяця він заявив, що Ізраїль не втягуватиме його у війну і що «Якщо ми не заключимо угоду [з Іраном], я буду лідером».

Раніше, згідно з новинами, президент Трамп, як повідомляється, відмовляв Ізраїль від плану удару по ядерних об'єктах Ірану, який міг припускати підтримку США. 129 Один експерт написав, що «превентивна атака навряд чи буде одиничною подією, а скоріше першим раундом тривалої кампанії», частково тому, що ядерна інфраструктура Ірану широко розкидана по всій країні, а деякі об'єкти «зміцнені та заглиблені», а це означає, що «залишкові потужності, ймовірно, переживуть атаку. 130 Повідомлення ЗМІ в травні 2025 року вказують на те, що ізраїльські офіційні особи можуть

готуватися до «швидких» дій з нанесенням ізраїльського військового удару, якщо переговори між США та Іраном проваляться, при цьому в одному з повідомлень (з посиланням на неназваного американського чиновника) Біньямін Нетаньяху діятиме без «зеленого світла» від президента Трампа. Іранські лідери пообіцяли вжити заходів у відповідь на військові дії США та/або Ізраїлю, які можуть включати іранські напади на американські військові сили в Перській затоці та в інших місцях, на союзників США або спроби закрити Ормузьку протоку. 132 Такі кроки можуть мати наслідки для світових енергетичних ринків і можуть ускладнити і без того проблемну економіку Ірану, а також підірвати спроби Ірану після 2021 року примиритися та встановити продуктивні зв'язки зі своїми сусідами по Перській затоці. 133

Конгрес може розглянути питання щодо санкціонування застосування військової сили США проти Ірану, інші питання військової могутності та підтримки США Ізраїлю та інших регіональних партнерів, яким потенційно загрожує Іран.

У 118-му Конгресі сенатор Ліндсі Грем вніс спільну резолюцію (SJRes. 106), що дозволяє застосування військової сили проти Ірану, якщо президент визначить, що Іран «перебуває в процесі володіння ядерною зброєю» або «має ураном, збагаченим до зброї». 134 На сьогоднішній день 119-й Конгрес не пропонував такого заходу. Члени Конгресу обговорювали потенційні переваги та недоліки такої резолюції.

Ситуація навколо Ірану досягла критичної точки. В умовах глибокої внутрішньої кризи, санкційного тиску і зростання зовнішньої напруженості Тегерану належить вибрати між обмеженою угодою із Заходом, яка зберігає його стратегічні активи, і затяжним протистоянням, яке загрожує ввести регіон у вир більш масштабної нестабільності.

Перший сценарій: помірна деескалація.

Якщо США та Іран досягнуть компромісу щодо ядерного досьє, навіть у обмеженому форматі, це створить короткострокову можливість для стабілізації. Іран виграє від часткового пом'якшення санкцій, збільшення

експортних потужностей з експорту нафти та залучення інвестицій у критично важливі сектори. Натомість Тегеран зобов'язується забезпечити прозорість, знизити рівень збагачення урану та взяти під контроль МАГАТЕ. Цей сценарій також може частково послабити напруженість навколо Ізраїлю, зменшивши ризик прямого конфлікту.

Однак, навіть цей сценарій не усуває кілька ліній розлому:

Ідеологічна ворожнеча між Іраном та Ізраїлем,

Непохитна позиція Тегерана щодо ракетної програми,

Військова присутність США в Іраку та Перській затоці.

Така «заморожена розрядка» може тривати від одного до трьох років, якщо обидві сторони виявлять політичну волю і уникатимуть провокацій.

Другий сценарій: нова хвиля ескалації/

Якщо переговори зайдуть у глухий кут — чи то через надмірні вимоги Вашингтона, то відмови Ірану йти на компроміс з делікатних питань чи зовнішнього втручання, — ситуація може швидко вийти з-під контролю. І тут можливі такі варіанти розвитку подій:

Прямі удари по ядерних об'єктах Ірану (Ізраїлем чи США),

Атаки у відповідь на бази США в Іраку і Катарі,

Блокада Ормузької протоки,

Активізація дій формування шиїтів в регіоні.

Усередині Ірану це може спровокувати нову потужну хвилю протестів, особливо якщо економіка постраждає від посилення санкцій. Існує також ризик того, що деякі радикальні опозиційні групи спробують скористатися заворушеннями, щоб підняти повстання з великою кількістю жертв, про що вже попереджала іранська контррозвідка.

3.2. Рекомендації щодо дипломатичних підходів для зменшення ризику конфлікту

Історично розрядка між Іраном та США майже завжди призводила до зниження напруженості між Іраном та його арабськими сусідами. Робота над примиренням із Вашингтоном потенційно вигідна Ірану, роблячи досягнення регіональної розрядки із сусідами Ірану ще вірогіднішим.

У світському погляді в майбутнє одним із найактуальніших питань міжнародної дипломатії залишається те, чи можна відродити ядерну угоду з Іраном, офіційно відому як Спільний всеохоплюючий план дій (СВПД) для нової ери. По суті, це питання стосується не лише рівня збагачення урану чи центрифуг; воно стосується майбутнього країни з населенням понад 85 мільйонів людей, життя якої безпосередньо формується вибором, зробленим за столом переговорів, далеко від їхньої повсякденної реальності.

Для багатьох міжнародних спостерігачів та політиків дипломатія досі вважається найжиттєздатнішим способом запобігти розробці Іраном ядерної зброї, водночас пропонуючи шлях для цього. Прихильники взаємодії наголошують, що побудова довіри через діалог з прозорістю та економічне співробітництво є більш стійкою, ніж застосування тиску. Тому що тиск здебільшого завдає набагато більше шкоди пересічним громадянам, ніж політичним організаціям. Роки нищівних санкцій виснажили економіку Ірану, ізолювавши її від світової торгівлі та призвівши до бідності мільйонів людей. У цьому контексті повернення до дипломатії обіцяє не лише політичне вирішення, а й реальне та відчутне полегшення для людей, які намагаються прогородувати свої сім'ї, отримати доступ до ліків або знайти роботу.

Але рухатися вперед буде нелегко, як було сказано. Глибока недовіра залишається з обох сторін: спогади про вихід США з СВПД у 2018 році та подальші порушення Іраном угоди залишили поглиблені шрами. Як іранські, так і американські лідери стикаються з внутрішнім політичним опором, а прихильники жорсткої лінії виступають проти компромісу та співпраці. В Ірані роки невиконаних обіцянок та економічних труднощів змусили багатьох скептично ставитися до того, що будь-яка угода принесе реальні зміни. У

США внутрішня політика, вибори та пріоритети зовнішньої політики ускладнюють перспективи відновлення взаємодії.

Навіть якщо сторони повернуться за стіл переговорів, самі переговори повинні будуть вийти за рамки технічних деталей. Так, обмеження на збагачення урану та ретельні інспекції будуть вирішальними, але так само мають бути й обговорення щодо ширшої регіональної безпеки, включаючи ракетну програму Ірану та його участь у сусідніх конфліктах. Це емоційно та політично заряджені теми, які торкаються суті національної гордості, суверенітету та виживання...

Однак, все ще є місце для обережної надії. Коли дипломатія ґрунтується на взаємній повазі та щирому намірі досягти миру, вона має потенціал не лише стримувати ядерні ризики, але й поступово відновлювати мости між країнами та полегшувати страждання людей. Для іранців майбутнє, сформоване відкритістю, стабільністю та можливостями, не є розкішшю. Це основне прагнення. А для міжнародної спільноти вибір діалогу замість ескалації залишається найбільш гуманним і зрештою, найбільш стратегічним шляхом уперед.

Зіткнувшись зі зростаючою критикою щодо того, як традиційні санкції шкодять звичайним людям, все більше урядів звертаються до того, що вони називають розумними санкціями. Ці розумні санкції покликані чинити тиск на тих, хто при владі, не погіршуючи життя громадян. Замість того, щоб відрізати цілу країну від світової економіки, розумні санкції спрямовані на осіб, компанії та урядові установи, безпосередньо причетні до шкідливих дій, таких як порушення прав людини або розробка ядерної зброї.

Ідея полягає в тому, щоб притягнути до відповідальності осіб, які приймають рішення, одночасно захищаючи людей, які вже борються за свої права. Це робиться за допомогою таких речей, як заморожування активів впливових еліт, заборона їхніх міжнародних поїздок та припинення експорту технологій, які можуть бути використані для військових цілей або спостереження. Ці кроки можуть ускладнити для тих, хто контролює,

продовження їхньої діяльності без покарання всього населення, якщо їх застосовувати обережно.

Але насправді це не так просто, як здається, оскільки багато режимів приховують свої багатства через складні мережі, секретні банківські рахунки та довірених посередників. З'ясування того, хто справді несе відповідальність, вимагає часу та ресурсів. А також міжнародної співпраці. Якщо країни не працюють разом, люди, на яких спрямовані санкції, можуть знайти способи уникнути обмежень. Це ускладнює створення реального тиску. Навіть якщо цілеспрямовані санкції застосовуються обережно, вони все одно можуть мати побічні ефекти через глибокі зв'язки уряду з багатьма секторами економіки в таких місцях, як Іран. Тож навіть деякі санкції, які зосереджені на певних секторах, можуть, на жаль, вплинути на малий бізнес або сім'ї. Важко провести тонку ідеальну межу між покаранням режиму та захистом людей.

Проте перехід до розумніших та більш цілеспрямованих санкцій показує, що світ намагається вчитися на минулих помилках. Це рух до справедливості, який не забуває про людську ціну та права. Санкції повинні бути спрямовані на зміни, а не на страждання, і якщо вони мають працювати правильно, вони повинні бути частиною більших зусиль, які включають справжнє розуміння життя, що стоїть на кону.

На практиці ефективно застосовувати ці санкції зовсім не просто. Авторитарні режими часто діють через тіньові або непрозорі мережі, з активами, прихованими в підставних компаніях, лояльних посередниках або закордонних рахунках під фальшивими іменами. Визначення правильних цілей вимагає великих розвідувальних даних, міжнародної співпраці та постійної пильності для запобігання ухиленню. Без сильного та єдиного глобального правоохоронного органу розумні санкції ризикують стати символічними жестами. Крім того, наслідки все ще можуть виникнути внаслідок санкцій, які були ретельно виконані.

Націлювання на цілу галузь, таку як банківська чи енергетична, може спричинити економічну напругу, яка зрештою вплине на життя звичайних

людей. Це особливо актуально в таких країнах, як Іран, де вже проблематично отримати доступ до світових ринків, а державний та приватний сектори тісно взаємопов'язані.

Незважаючи на це, рух до розумних санкцій відображає значний розвиток у міжнародній теорії політики. Він визнає, що співчуття так само важливе, як і підзвітність. Санкції не повинні робити життя нестерпним та нестерпним для людей, які вже живуть під гнітючими урядами. За умови правильного впровадження цілеспрямовані дії можуть підтримувати фундаментальні людські цінності та цінності справедливості, одночасно чинячи значний тиск. Однак це вимагає не лише стратегії, але й точності, відкритості та міжнародної співпраці, як ми часто наголошували раніше в цій статті.

Напруженість між США та Іраном є одним із найбільш небезпечних факторів нестабільності на Близькому Сході. Ефективна дипломатія має зосереджуватися на довгостроковому зниженні ризиків, зміцненні довіри та запобіганні прямому військовому зіткненню. Нижче наведено ключові рекомендації, які можуть бути впроваджені на двосторонньому, регіональному та міжнародному рівнях:

1. Відновлення багатостороннього дипломатичного формату (JCPOA+). Одним із найбільш ефективних механізмів є повернення до модифікованої ядерної угоди JCPOA+, з включенням: ширших гарантій Ірану щодо зняття санкцій, посилених механізмів контролю МАГАТЕ, тривалого графіка обмежень з обох сторін, участі регіональних держав Перської затоки. США та Ірану варто відновити поетапний план дій, де кожен крок супроводжується взаємними поступками.

2. Встановлення прямих і непрямих каналів комунікації. Постійна дипломатична комунікація є критично важливою для запобігання ескалації. Пропонується: створення гарячої лінії між військовими США та Ірану, регулярні консультації на рівні дипломатичних радників, залучення Швейцарії, Оману чи Катару як посередників. Варто інституціоналізувати

механізм кризових контактів, щоб уникати непорозумінь у критичних моментах.

3. Регулювання інцидентів у Перській затоці. Сутички між військово-морськими силами США та Ірану є одним із найнебезпечніших тригерів. Рекомендується: ухвалення «Кодексу поведінки у Перській затоці», домовленість про мінімальні дистанції та правила маневрування, прозора координація цивільного судноплавства. Варто створити регіональний морський договір зі спостереженням від міжнародних організацій.

4. Поступове зняття санкцій при дотриманні зобов'язань. Санкції — головний інструмент тиску США, який Іран розглядає як загрозу своєму виживанню. Рішення може бути таким: часткове зняття окремих санкцій в обмін на конкретні кроки Ірану, механізм "snapback" у разі порушення домовленостей, гарантії неполітичного характеру щодо гуманітарного та медичного секторів. Необхідно застосовувати поетапну санкційну модель із чіткими критеріями дотримання.

5. Діалог щодо регіональної безпеки. Проблеми Іраку, Сирії, Ємену та Лівану залишається джерелом непрямого зіткнення між США та Іраном. Рекомендується: запуск регіональної платформи «США – Іран – країни Перської затоки», спільні механізми протидії тероризму, поступове обмеження діяльності проксі-сил через домовленості про нерозширення зон впливу. Необхідно перенести діалог з військової площини у політичну через багатоетапні регіональні переговори.

6. Поглиблення гуманітарної та культурної дипломатії. Зниження напруги можливе через створення позитивного образу діалогу. Рекомендується: освітні та академічні програми обміну, візові послаблення для науковців, участь у гуманітарних ініціативах, створення спільних наукових платформ (наприклад, щодо клімату чи медицини). Потрібно розвивати «м'яку дипломатію» для зниження взаємної недовіри.

7. Розбудова системи контролю над озброєннями у регіоні. Хоча Іран наполягає на праві на оборону, контроль над озброєннями міг би стати ключем

до стабільності. Можливі кроки: обмеження балістичних ракет середньої дальності, прозорість щодо військових навчань, домовленості не розміщувати іноземні бази у певних регіонах. Необхідно розпочати переговори щодо зони «вільної від ядерної зброї» на Близькому Сході.

8. Використання багатосторонніх механізмів. Залучення ООН, ЄС, ОПЕК+, ОІК та країн-посередників дає змогу знизити ризик конфлікту та забезпечити довгострокові гарантії. США й Іран повинні працювати через міжнародні інституції для створення більш передбачуваної дипломатичної рамки.

Стратегія «взаємної обмеженості», а не «максимального тиску». Політика тиску довела неефективність, оскільки веде до радикалізації позицій. Рекомендується замінити конфронтаційний підхід на баланс між стримуванням і діалогом; відмовитися від риторики, що прирівнює опонента до ворога; працювати над мінімізацією інцидентів, які можуть стати приводом для війни. Також варто використовувати політику «масштабованої взаємності» — кожен крок назустріч відповідає дзеркальним заходам з іншого боку.

3.3. Роль міжнародного співтовариства у стабілізації відносин США та Ірану

Крах дипломатії матиме далекосяжні наслідки для глобальної архітектури нерозповсюдження та стабільності на Близькому Сході. Для Європи головний ризик полягає в тому, що Іран може вийти з Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), прискорити розробку зброї та поглибити геополітичну коаліцію з Китаєм та росією — все це стане стратегічною поразкою із тривожними наслідками для європейської безпеки. Для Тегерана повне відчуження від «трійки» посилить залежність від Москви та Пекіна у боротьбі з економічними санкціями та дипломатичною ізоляцією.

Ця надмірна опора на обмежену групу іноземних держав може обмежити автономію Ірану засобами, які можуть бути небажаними для керівництва Ісламської Республіки.

На цьому фоні країнам ЄС слід використовувати 30-денне вікно для стратегічної взаємодії з Іраном, паралельно з тісною взаємодією з Вашингтоном, щоб сформувати загальну основу для обмеженого терміну та умовного продовження дії механізму «снапбек». Обидві сторони, ЄС та Іран, мають обґрунтовані побоювання в галузі безпеки, що вимагають переконливих гарантій і конкретних заходів. Європейські столиці все більше турбуються ризиками неконтрольованої іранської ядерної програми, тоді як Тегеран побоюється, що поступки, які пропонуються в нинішніх умовах, не зможуть захистити його від можливих авіаударів щодо його ядерної інфраструктури в майбутньому.

Зосередження уваги на обмеженні діяльності зі збагачення урану та розширення доступу МАГАТЕ за допомогою поетапного підходу, заснованого на масштабованих поступках та гарантіях безпеки, може знизити стурбованість щодо поширення, одночасно відновивши стратегічний авторитет Європи як балансуєчої сили між Вашингтоном та Тегераном. Для ефективності цей підхід має бути підкріплений скоординованим трансатлантичним обміном сполученнями та чіткою дорожньою картою, що пов'язує поступове виконання Іраном своїх зобов'язань із пропорційним послабленням санкцій та гарантіями безпеки.

Без чіткої стратегії повернення до колишніх заходів ризикує стати лише символічним заходом, який прискорить зближення Тегерана з Пекіном та Москвою, ще більше послабить вплив Європи та посилить нестабільність навколо іранської ядерної програми. Однак, якщо підійти до нього прагматично, повернення до колишніх заходів може натомість ознаменувати початок оновленого дипломатичного шляху, який забезпечить дотримання цілей нерозповсюдження та одночасно відновить роль Європи як надійного посередника в одному з найнебезпечніших світових протистоянь.

Міжнародне співтовариство відіграє ключову роль у пом'якшенні напруженості між США та Іраном, оскільки саме зовнішні актори здатні забезпечувати нейтралізацію ескалаційних ризиків, підтримувати канали діалогу та сприяти формуванню стійких механізмів безпеки. Умовно роль міжнародного співтовариства можна поділити на кілька напрямів:

Посередництво у дипломатичних переговорах. Європейський Союз як один із гарантів Спільного всеосяжного плану дій (JCPOA) зберігає потенціал бути платформою для відновлення діалогу між Вашингтоном і Тегераном. Швейцарія, Оман та Катар традиційно виступають нейтральними посередниками, забезпечуючи конфіденційні канали зв'язку. ООН за допомогою своїх інституцій може виступати як інструмент врегулювання суперечок та спостереження за виконанням домовленостей.

2. Верифікація та контроль над ядерною програмою Ірану. МАГАТЕ відіграє фундаментальну роль у моніторингу іранських ядерних об'єктів та наданні міжнародно визнаної інформації. Прозоре та професійне спостереження МАГАТЕ знижує рівень недовіри між сторонами, дозволяючи уникати інтерпретаційних конфліктів.

3. Формування механізмів регіональної безпеки. Створення багатостороннього безпекового формату за участі країн Перської затоки, Ірану та міжнародних партнерів може знизити ризики випадкової ескалації. ЄС, ООН, а також великі держави можуть підтримати регіональну систему раннього попередження, морську безпекову платформу та енергетичні консультації, що зменшують стратегічну вразливість регіону.

4. Економічна дипломатія й стимулювання поступового зниження санкцій. Міжнародні фінансові інституції та окремі країни можуть сприяти розробці механізмів гуманітарного та економічного співробітництва з Іраном у сферах медицини, продовольства, екології. Умовне послаблення санкцій в обмін на конкретні кроки Ірану у сфері безпеки може створити передумови для подальших домовленостей.

5. Зниження ризиків військової ескалації: НАТО, ООН та регіональні організації можуть сприяти запобіганню інцидентам у Перській затоці, зокрема через: координацію морського патрулювання, запровадження Кодексу поведінки на морі, створення гарячих ліній між військовими США та Ірану.

6. Підтримка гуманітарних та культурних програм. Програми ООН, ЮНЕСКО та незалежних НУО можуть підтримувати міжкультурний діалог, розширювати контакти між населеннями, зменшувати рівень недовіри та поляризації.

7. Запобігання дестабілізації у третіх країнах. Міжнародне співтовариство може знизити напруженість у таких «гарячих точках», як Ірак, Сирія, Ліван чи Ємен, де США та Іран мають протилежні інтереси. Миротворчі ініціативи та посередництво у цих країнах зменшує ризики непрямих конфліктів між Вашингтоном і Тегераном.

8. Формування довгострокової архітектури довіри. Міжнародні актори можуть сприяти підготовці багаторічних угод у сфері ядерної енергетики, енергетичної безпеки, боротьби з тероризмом, розвитку транспорту та логістики. Такі угоди створюють взаємозалежність, що зменшує ймовірність конфронтації.

Міжнародне співтовариство здатне відігравати роль стабілізатора у відносинах США та Ірану, забезпечуючи дипломатичні канали, верифікацію, економічні стимули та регіональні механізми безпеки. Підтримка багатосторонності та нейтральне посередництво допомагають уникати неконтрольованої ескалації та сприяють формуванню довготривалої стабільності як у регіоні Близького Сходу, так і у світі.

У третьому розділі здійснено аналіз перспектив розвитку американо-іранських відносин та запропоновано можливі сценарії подальшої деескалації конфлікту. Визначено, що майбутнє протистояння значною мірою залежить від поєднання внутрішньополітичних чинників у державах та загальної безпекової ситуації в регіоні Близького Сходу.

Обґрунтовано, що найбільш реалістичним шляхом уникнення воєнного загострення є відновлення та модернізація дипломатичного діалогу з урахуванням інтересів обох сторін і міжнародної спільноти. Важливу роль у цьому процесі відіграють заходи з нарощування довіри, поступове пом'якшення санкцій в обмін на виконання зобов'язань та активізація багатосторонніх переговорних форматів.

Запропоновані у розділі рекомендації можуть бути використані для формування практичних підходів до запобігання воєнним конфліктам і вдосконалення дипломатичних стратегій у кризових міжнародних відносинах.

ВИСНОВКИ

Протистояння на Близькому Сході має значення, що виходить далеко за межі регіону. Воно визначає: енергетичні процеси, розподіл сфер впливу великих держав, характер глобальної безпекової системи, політичну архітектуру майбутнього світового порядку. Близький Схід залишається одним із центральних геополітичних вузлів, де формується баланс сил ХХІ століття, а локальні конфлікти здатні трансформувати міжнародну систему в цілому.

Наступні чотири фактори створили труднощі для переговорів та сприяли конфлікту: Замкнене коло американського примусу та іранської конфронтації загостило напруженість та підірвало довіру між обома сторонами під час переговорів; Перевага Вашингтона до прямих та всебічних переговорів і схильність Тегерана до непрямих та проміжних переговорів суперечили одна одній; Вашингтон дотримувався максималістського підходу до рівнів збагачення урану та запасів урану в Ірані протягом усіх переговорів; Ізраїльські чиновники та законодавці США впливали на переговори та втручалися в них; Якщо Сполучені Штати та Іран вирішать відновити переговори, їм доведеться врахувати ці чотири фактори, щоб досягти дипломатичної угоди та уникнути чергової війни.

Випадок Ірану яскраво ілюструє силу та парадокс міжнародних санкцій як одного з інструментів глобальної політики. Санкції, безперечно, вплинули на політичну поведінку Ірану, напружуючи його економіку та передаючи чіткі сигнали про червоні лінії та межі міжнародної спільноти. Чи то щодо ядерних прав людини, чи то регіональної безпеки, сигнал був доставлений та сприйнятий. Однак досвід Ірану також підкреслює обмеження та непередбачувані наслідки санкцій. Хоча санкції час від часу змушували керівництво Ірану взаємодіяти дипломатично, як-от під час переговорів щодо Спільного всеохоплюючого плану дій 2015 року, вони також поглибили цикли

недовіри, зміцнили жорсткі фракції та, що найболючіше, обтяжили пересічних громадян, які найменше відповідають за політику свого уряду.

Важливий урок, який слід винести з цієї роботи, полягає в тому, що санкції – це не чарівні панацеї. Ефективність санкцій залежить не лише від тиску, але й від балансу між притягненням лідерів до відповідальності та мінімізацією шкоди для невинних людей. Відстоювання стратегічних інтересів при одночасному дотриманні етичних стандартів. Так, проблеми з точністю та правозастосуванням зберігаються, але перехід до розумних санкцій є об'єктивним визнанням необхідності балансу. Щоб досягти довгострокових рішень, нам потрібна стійка дипломатія, регіональна співпраця та, найголовніше, відданість людській гідності в усьому світі. Іранський випадок служить нагадуванням про те, що зовнішня політика не повинна випускати з поля зору людей, які стоять за політикою, оскільки світ стикається з новими кризами та повертається до старих.

Санкції можуть бути важливим інструментом, але лише в поєднанні зі справжніми зусиллями щодо шляхів до миру та справедливості.

Будь-яка підтримка США військових операцій Ізраїлю проти Ірану має бути суворо зумовлена чітко визначеними цілями, реалістичними термінами та вимірними цілями для досягнення успіху. Таке зрушення у підході може бути досягнуто за допомогою прямої дипломатичної та розвідувальної взаємодії на високому рівні та співробітництва між американським та ізраїльським керівництвом для попереднього визначення цих оперативних параметрів та заходів відповідальності. Хоча така обумовленість буде значним зрушенням у зовнішній політиці США щодо Ізраїлю, вона необхідна для захисту репутації Америки, її міжнародного статусу та основних пріоритетів національної безпеки. Такий підхід дозволить запобігти черговому відкритому конфлікту, який завдасть шкоди репутації Америки, наразить на небезпеку мирних жителів Ірану та регіону і збільшить ймовірність більш масштабного регіонального конфлікту.

Запобігання конфлікту між США та Іраном можливе лише на основі передбачуваної, багатоканальної та багатосторонньої дипломатії, яка: знижує ризики випадкової ескалації, формує довгострокові механізми довіри, враховує інтереси регіональних акторів, забезпечує баланс між безпекою та економічним розвитком. Ключем до стабільності є комбінація поетапних поступок, дипломатичної взаємодії та участі міжнародних партнерів у формуванні нового безпекового середовища на Близькому Сході.

Відносини між США та Іраном формувалися десятиліттями конфліктів, ядерної напруженості та боротьби за владу в регіоні. У той час як США переосмислюють і розробляють стратегію своєї зовнішньої політики, їм доводиться приймати непрості рішення: як впоратися з внутрішніми заворушеннями в Ірані, його відсталою ідеологією та зростаючим впливом на Близькому Сході. У майбутньому США необхідно буде зробити рішучі кроки — чи це посилення санкцій, чи підтримка опозиційних груп, чи співпраця з союзниками щодо стримування ядерних амбіцій Ірану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кіяниця В. В. Становлення та розвиток ірано-американських відносин. *International Relations, Part «Political Sciences»*. 2021. 33 с
2. Кіяниця В. Арабський Близький Схід у зовнішній політиці Ісламської республіки Іран. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка*. 2021. Т. 54. № 2. С. 15–20.
3. Adel Vahedi, Reza Hesarzadeh, Mahdi Salehi, Ameneh Bazrafshan, US political sanctions and earnings management, *Borsa Istanbul Review*, 1, (57-65), (2025). Available at: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2214845024001674?pes=vor&utm_source=wiley&getft_integrator=wiley
4. Aman F. Iran-Taliban growing ties: What’s different this time? // *Atlantic Council*. 2021. Available at: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/iran-taliban-growing-ties-whats-differentthis-time/>
5. HRW (Human Rights Watch) 2019. “Maximum Pressure” US Economic Sanctions Harm Iranians’ Right to Health. Available at: <https://www.hrw.org/report/2019/10/29/maximum-pressure/us-economic-sanctions-harm-iranians-right-health>
6. Humud, Carla E., and Clayton Thomas. 2022. “Iran Sanctions Updated February 2, 2022 Available at: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RS/RS20871/317>(open in a new window)
7. "Iran's FM says uranium enrichment is 'non-negotiable' after US says it cannot continue," *Times of Israel*, April 16, 2025; Available at: <https://truthsocial.com/@realDonaldTrump/posts/114510779763360004>.
8. Katzman K. Iran`s Foreign and Defense Policies. 2021. Available at: <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R44017.pdf>
9. Katz, Yaron, Transformations in the Middle East: Geopolitical Tensions and Rivalries Among Key Players (December 27, 2024). Available at

SSRN: <https://ssrn.com/abstract=5073464> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5073464>

10. Kaempfer, William H., and Anton D. Lowenberg. 2000. "A Public Choice Analysis of the Political Economy of International Sanctions." In *Sanctions as Economic Statecraft*, edited by Steve Chan and A. Cooper Drury, 158–186. New York, N. Y: Palgrave.

11. Kenan, Dilara, The Role of International Sanctions in Global Politics: A case study of Iran (May 15, 2025). Available at: <https://ssrn.com/abstract=5296029> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5296029>

12. Koschut, Simon. 2022. *Emotions and International Relations*. Oxford Research Encyclopedia of International Studies. Accessed 15 Oct 2025. Available at: <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-693>

13. Linklater, Andrew. 2014. "Anger and World Politics: how Collective Emotions Shift over Time." *International Theory* 6 (3): 574–578. Available at: <https://doi.org/10.1017/S1752971914000293>

14. Liou, Ryan Yu-Lin. 2024. "Mass Mobilization, Elite Competition, and Diversionary Use of Sanctions." *Foreign Policy Analysis* 20 (4): 1–21. Available at: <https://doi.org/10.1093/fpa/orae025>

15. Lyna Ouandjeli, *Iran's Strategic Outlook on U.S. Relations in a Shifting Middle East*", EISMENA, 06/06/2025 Available at: <https://eismena.com/en/article/irans-strategic-outlook-on-us-relations-in-a-shifting-middle-east-2025-06-06>

16. Mandel, Robert. 1984. "The Desirability of Irrationality in Foreign Policy Making: A Preliminary Theoretical Analysis." *Political Psychology* 5 (4): 643–660. Available at: <https://doi.org/10.2307/3791235>

17. Zakaria T., Bohan C. Obama's Olive Branch to Iran Turned into Sanctions Hammer. Reuters, 14 January 2012. Available at: <https://www.reuters.com/article/us-obama-iran/obamas-olivebranch-to-iran-turned-into-sanctions-hammer-idUSTRE80C26V20120113>

18. Obama B. *Notice -- Continuation of National Emergency with Respect to Iran*. Available at: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/11/03/notice-continuation-national-emergency-respect-iran>.

19. Obama B.. *Letter -- Continuation of the National Emergency with Respect to Iran*. Available at: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/03/09/letter-continuation-national-emergency-respect-iran>.

20. Raouf H. Iranian quest for regional hegemony: motivations, strategies and constrains. *Review of Economics and Political Science*. 2019. Available at: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/REPS-02-2019-0017/full/pdf?title=iranianquest-for-regional-hegemony-motivations-strategies-andconstrains>

21. Remarks By President Barack Obama In Prague As Delivered. The White House. Available at: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-barack-obama-prague-delivered>.

22. Remarks by the President at Cairo University. The White House. URL: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-cairo-university-6-04-09>.

23. Roth , A. (2009). *The Root of All Fears*. Available at: <https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2009-11-24/root-all-fears>.

24. Sanctions Against Iran: A Guide to Targets, Terms, and Timetables. (2015). *Belfer Center for Science and International Affairs* , 34.

25. Shesgreen, D. (19 8 2020 г.). *Trump says he will demand UN reimpose sanctions on Iran, but the US move may fail*. *USA Today*. Available at: <https://www.usatoday.com/story/news/world/2020/08/19/trump-says-he-press-unreimpose-sweeping-sanctions-iran/5612457002/>.

26. Starr, B., & Hansler, J. (б.д.). *Three rockets hit US Embassy compound in Baghdad, US official says*. Available at: <https://edition.cnn.com/2020/01/26/politics/rockethits-us-embassy-compound-baghdad/index.html>

27. Schneider T. The Fatemiyoun Division // The Middle East Institute. 2018. URL: https://www.mei.edu/sites/default/files/2018-11/PP11_Schneider.pdf
28. Statement By The President On First Step Agreement On Iran's Nuclear Program. (б.д.). The White House. Available at: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/11/23/statement-president-first-step-agreement-irans-nuclear-program>
29. Uzun E. «The Axis of resistance»: the role of religion in Iranian Foreign Policy. Sabanci University. 2018. 360 p. Available at: https://research.sabanciuniv.edu/id/eprint/36771/1/10209664_EzgiUzun.pdf
30. Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. Addison-Wesley.
31. Waltz, K. (2012). *Why Iran should Get the Bomb. Nuclear Balancing Would Mean Stability*. Available at: <https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2012-06-15/why-iran-should-get-bomb>.